

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Ana Jagodic

Univerzalni temeljni dohodek in ženske: možnosti, priložnosti, ovire

Magistrsko delo

Ljubljana, 2017

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Ana Jagodic

Mentorica: prof. dr. Tanja Rener

Univerzalni temeljni dohodek in ženske: možnosti, priložnosti, ovire

Magistrsko delo

Ljubljana, 2017

Univerzalni temeljni dohodek in ženske: možnosti, priložnosti, ovire

Magistrsko delo proučuje univerzalni temeljni dohodek z vidika spola, pri čemer se dodatno osredotoča na vpliv morebitne uvedbe univerzalnega temeljnega dohodka na določene skupine žensk. Delo obsega dva sklopa, teoretični in empirični del. Prvi, teoretični del naloge, na podlagi analize sekundarnih virov kratko in jedrnatost predstavi samo idejo, poda pregled razprave na to temo v Sloveniji, izpostavi dilemo o višini prejemka, analizira spolni vidik tematike, poskuša odgovoriti na vprašanje, na katere skupine žensk bi morebitna uvedba univerzalnega temeljnega dohodka pri nas imela največji vpliv ter oriše konkretno socialno situacijo izbranih skupin žensk. Drugi, empirični del naloge, pa opiše potek raziskave in predstavi ter interpretira rezultate izvedene kvalitativne študije, ki je obsegala devet polstrukturiranih intervjujev s predstavnicami izbranih skupin. V zaključku naloge na podlagi analiziranih rezultatov empirične raziskave sledijo sinteza glavnih ugotovitev, diskusija in sklep, ki razgrnejo zanimive odgovore na raziskovalno vprašanje o vplivu morebitne uvedbe univerzalnega temeljnega dohodka na življenja socialno bolj ogroženih skupin žensk. Izsledki analize kažejo, da bi bili učinki prejemka pozitivni, vplivali pa bi predvsem na višjo kakovost življenja posameznic ter večje realne možnosti avtonomnega osebnega odločanja in izbire. Hkrati so bili identificirani tudi nekateri pomembni zadržki in pomisleki posameznic, ki se pogosto kažejo tudi v javni razpravi.

Ključne besede: univerzalni temeljni dohodek, ženske, neenakosti med spoloma, socialna varnost, socialna politika.

Universal basic income and women: possibilities, opportunities, obstacles

This thesis examines universal basic income from a gender perspective, focusing on the impact of the potential introduction of universal basic income on certain groups of women. The work consists of two parts, a theoretical one and an empirical one. The theoretical part, which is based on the analysis of secondary sources, briefly presents the idea of universal basic income, offers a review of the discussion on the topic in Slovenia, highlights the dilemma about the amount of income, analyses the gender aspect of the topic, tries to identify the groups of women that would experience the greatest impact of the potential implementation of universal basic income and illustrates the concrete social situation of selected groups of women. The second, empirical part of the thesis describes the course of the research and presents and interprets the results of the qualitative study, which included nine semi-structured interviews with representatives of selected groups. The conclusive part of the thesis draws from the analysed results of the empirical research and includes the synthesis of the main findings, discussion and conclusion, which reveal interesting answers to the research question about the impact of the potential introduction of universal basic income on the lives of socially vulnerable groups of women. The results show a positive impact of universal basic income, primarily shown in higher quality of life and a greater possibility of autonomous decision making of individuals. Simultaneously, some important reservations of interviewees were also raised, which are often reflected in the public debate as well.

Key words: universal basic income, women, gender inequalities, social security, social policy.

KAZALO

1	Uvod.....	5
2	Ideja o univerzalnem temeljnem dohodku	7
3	UTD v Sloveniji	9
	3.1 Pregled razprave	9
	3.2 Dilema o višini UTD	12
4	UTD in ženske.....	14
	4.1 Plačano in neplačano delo	15
	4.2 Za koga lahko UTD pomeni največjo spremembo?	20
	4.2.1 Revščina in socialna izključenost.....	21
	4.2.2 Položaj na trgu delovne sile	23
	4.2.3 Plačna vrzel	23
	4.2.4 Socialne politike	24
	4.3 Oris socialne in ekonomske situacije izbranih skupin	26
	4.3.1 Brezposelne in iskalke prve zaposlitve	26
	4.3.2 Prekarno zaposlene posameznice	29
	4.3.3 Matere samohranilke	30
	4.3.4 Upokojenke, ki živijo same	32
5	Kvalitativna raziskava o pomenu UTD za različne skupine žensk	34
	5.1 Metodologija	34
	5.1.1 Vzorec	34
	5.1.2 Potek, vsebina in analiza intervjujev.....	35
	5.2 Predstavitev in interpretacija rezultatov	37
	5.2.1 Neenakosti med spoloma	37
	5.2.2 Seznanjenost z UTD in naklonjenost ideji	41
	5.2.3 Uresničljivost UTD in nezaupanje v politiko.....	43
	5.2.4 Dilema o višini UTD in pravica do dostojnega življenja	45
	5.2.5 Vpliv na različne skupine prebivalstva	47
	5.2.6 Neučinkovitost socialne države.....	48
	5.2.7 Možnosti, priložnosti.....	50
	5.2.8 Pomisleki.....	55
	5.3 Glavne ugotovitve.....	57
6	Diskusija	61
7	Sklep.....	64
8	Literatura	67

1 Uvod

Univerzalni temeljni dohodek (v nadaljevanju UTD) je periodično denarno izplačilo, ki ga posamezniki prejemajo brezpogojno, individualno, brez dodatnih zahtev glede dela, dohodkov ali premoženja. Zaznamuje ga pet ključnih karakteristik. Je periodičen (izplačuje se v rednih intervalih), je denarno izplačilo, je individualen (izplačuje se posameznikom, ne gospodinjstvom), univerzalen (izplačuje se vsem, brez dodatnih kriterijev) in brezpogojen (izplačuje se brez zahtev glede delovne aktivnosti ali iskanja dela). Dandanes so prisotni številni predlogi glede njegove uvedbe, ki se razlikujejo predvsem v predlagani višini prejemka, virih financiranja in spremljajočih davčnih in drugih spremembah. (BIEN 2017a) Ideja o univerzalnem temeljnem dohodku je prisotna že dolgo (Van Parijs 2011), zaradi aktualnih družbenih sprememb, kot so fleksibilizacija in prekarizacija trga dela, visoka stopnja revščine, krčenje države blaginje, neučinkovitost pokojninskega sistema idr. pa postaja vedno bolj aktualna in se kaže kot odgovor na številne izzive v času kronične negotovosti. Hkrati tuji pilotni projekti kažejo, da je tudi uresničljiva in ne utopična, torej še kako relevantna. Koncept ima seveda tudi številne nasprotnike, ki svoje argumente najpogosteje bazirajo na finančni neizvedljivosti ukrepa in središčnosti plačanega dela – natančneje na neupravičenosti prejetja UTD tistih, ki niso delovno aktivni, ter na predpostavki, da bi tovrsten ukrep zniževal delovno aktivnost prebivalstva. In ker bi imela uvedba UTD tako kot vsi socialni ukrepi in politike različen vpliv na različne družbene skupine, je te vplive pomembno raziskati in razjasniti morebitne priložnosti in ovire.

Cilj magistrskega dela je osvetliti temo z vidika spola ter poskusiti natančneje razjasniti vpliv morebitne uvedbe UTD na ženske oziroma različne skupine žensk. Ker je bilo o samem UTD napisanega že ogromno, se v nalogi ne bomo podrobno ukvarjali s samo idejo, njeno izvedljivostjo ali že izvedenimi projekti, temveč poskusili poiskati priložnosti in ovire, ki jih UTD lahko pomeni za ženske ter identificirati skupine žensk pri nas, za katere bi njegova uvedba pomenila največjo spremembo oziroma bi imela nanje največji vpliv. Pri tem se je smiselno posvetiti tudi zastavljeni višini UTD, ki je bistvena za njegov učinek (Šribar 2011). Skozi pogovore s predstavnicami različnih skupin žensk je hkrati namen naloge globlje raziskati predhodno identificirane možnosti ter morda razkriti nove in jih osvetliti z vidika osebnih izkušenj sogovork.

Naloga izhaja iz predpostavke, da bi uvedba UTD v višini, ki omogoča minimalno dostojno preživetje, pomenila pozitiven vpliv na položaj žensk v slovenski družbi, saj bi delovala v smeri

povečevanja svobode odločanja o lastnih življenjskih poteh. Večina žensk namreč še vedno opravlja večji delež neplačanega domačega dela ter skrbstveno delo za druge, to pa jih ovira v doseganju enakih možnosti in enakega dostopa do virov, ki omogočajo svobodno odločanje o lastnem življenju. Hkrati so kljub visoki stopnji vključenosti žensk na trg dela v Sloveniji neenakosti med spoloma še vedno globoko zakoreninjene tudi tam. Če upoštevamo, da so poleg omenjenega določene ženske izpostavljene še drugim vrstam neenakosti ali specifičnim osebnim okoliščinam, lahko sklepamo, da bi bil vpliv UTD najočitnejši prav na posamezne skupine žensk, ki so zaradi osebnih okoliščin izpostavljene različnim družbenim vplivom oziroma neenakostim hkrati (upokojenke, ki živijo same, matere iz enostarševskih družin, mlade ženske v iskanju prve zaposlitve, prekarno zaposlene posameznice idr.). Glavno vprašanje, na katero želi naloga torej odgovoriti, je, kakšne so njegove možnosti (priložnosti, ovire) oz. na kakšne načine bi UTD vplival na življenja teh posameznic.

Delo obsega dva sklopa, teoretični in empirični del, katerih skupni cilj je odgovoriti na zastavljeno raziskovalno vprašanje ter ponuditi izhodišča za nadaljnjo razpravo. Teoretični del skozi analizo sekundarnih virov na kratko predstavi sam koncept UTD, ponudi pregled razprave na temo UTD v Sloveniji, izpostavi dilemo o višini prejemka in analizira spolni vidik tematike. Empirični del naloge pa izhaja iz teoretičnega ter sprva nadgradi seznanjenost s konkretno socialno situacijo izbranih skupin žensk ter nadalje na podlagi izvedene kvalitativne raziskave analizira vpliv potencialne uvedbe UTD na njihova življenja. Natančneje, kvalitativna raziskava obsega devet polstrukturiranih intervjujev s posameznicami, ki so predstavnice izbranih skupin žensk. V vzorec sta bili tako vključeni dve brezposelni iskalki prve zaposlitve, dve prekarno zaposleni posameznici, tri matere iz enostarševskih družin ter dve upokojenki, ki živita sami. Nazadnje v zaključku naloge na podlagi analiziranih rezultatov empirične raziskave sledi sinteza glavnih ugotovitev in odgovor na raziskovalno vprašanje, ki ponuja zanimiv vpogled v stališča, mnenja in življenja socialno bolj ogroženih skupin žensk.

Magistrsko delo sicer ne predstavlja kakršne koli osnove za posploševanje, temveč predstavlja globlji uvid v priložnosti, ki nam jih koncept lahko ponudi ter, upajmo, zanimivo izhodišče za nadaljnje raziskovanje. Idejo je pomembno dodatno proučiti z vidika spola, saj je lahko morebitno zmanjševanje ali poglobljanje socialnih razlik pomemben argument v javni razpravi. Poleg tega je seveda pomembno poznati konkretne posledice, ki bi jih ukrep imel za različne družbene skupine, saj smo tudi z vidika spola priča različnim argumentom za ali proti (Elgarte 2008, McKay in McLean 2015).

2 Ideja o univerzalnem temeljnem dohodku

Univerzalni temeljni dohodek je dohodek, ki ga neka politična skupnost izplačuje svojim članom, ne da bi ugotavljala njihovo premoženje ali jim postavljala zahteve glede zaposlitve. Gre torej za minimalni zagotovljeni dohodek, ki se od že obstoječih socialnih prejemkov v različnih evropskih državah razlikuje v treh ključnih točkah. Prvič, UTD se izplačuje posameznici oz. posamezniku in ne gospodinjstvu, drugič, izplačuje se neodvisno od drugih virov dohodka ali premoženja in tretjič, ni vezan na posameznikovo participacijo na trgu delovne sile. (BIEN) Pomembno je tudi, da se definicije UTD med seboj razlikujejo v tem, komu le-ta pripada – vsem s stalnim prebivališčem v državi (po določenem številu let stalnega bivanja v tej državi) ali zgolj državljanom.

Za idejo o univerzalnem temeljnem dohodku bi lahko trdili, da sega v drugo polovico osemnajstega stoletja, zanj pa so z zgodovinskega vidika pomembna tri obdobja. Že v začetku šestnajstega stoletja so se pojavile prve zamisli o minimalnem dohodku, ki so se jim kasneje, proti koncu osemnajstega stoletja, pridružile ideje o brezpogojni zemljiški renti za posameznike. Za utemeljitelja te ideje, ki temelji na skupnem lastništvu državnega ozemlja, velja Thomas Paine, ključni mislec francoske in ameriške revolucije. Konkretnjšo idejo o univerzalnem temeljnem dohodku pa lahko zasledimo v sredini devetnajstega stoletja. Prvi znani formulaciji ideje je navdihnil Charles Fourier, francoski utopični socialist. Tako sta nastali deli Rešitev socialnega problema Josepha Charliera ter druga izdaja Načel politične ekonomije Johna Stuarta Milla. Skozi dvajseto stoletje je bila ideja nato prisotna v več različicah in pod različnimi imeni: državni bon, nacionalna dividenda, družbena dividenda, državljanska plača, državljanski dohodek, univerzalni dodatek, temeljni dohodek, blizu si je tudi s konceptom negativne dohodnine. (Van Parijs 2004, 22) Debate o uvedbi različnih oblik temeljnega dohodka so bile tako aktualne na primer med drugo svetovno vojno v Angliji in v šestdesetih in sedemdesetih letih v Združenih državah Amerike, pomembno so se razvijale tudi v poznih sedemdesetih in osemdesetih v različnih severozahodnih evropskih državah. (BIEN 2017c) Spregledati pa seveda ne gre prvega primera uvedbe univerzalnega temeljnega dohodka v obliki letne dividende leta 1982 na Aljaski. Le-ta se izplačuje na podlagi skupnih pravic do naravnih virov in se posledično financira iz državnih dohodkov od nafte (Stalni sklad Aljaske ali ang. "Alaska Permanent Fund").

Danes smo po vsem svetu priča številnim predlogom, ki so bolj ali manj oddaljeni od realizacije. V Švici so predlog UTD na referendumu petega junija 2016 državljanji zavrnil, na

Finskem, Nizozemskem in v Kanadi potekajo pilotne študije, debata je zelo aktualna v Franciji in še v nekaterih drugih državah. Guy Standing, profesor in sopredsedujoči na zvezi BIEN (Basic Income European Network), je leto 2016 zaradi rastočega števila pilotnih študij po svetu (različne afriške države, Indija, Brazilija) celo označil kot "leto pilotnih študij" (BIEN 2017b). Poleg tega pa je bila aprila 2016 izvedena tudi prva širša evropska javnomnenjska raziskava, ki je pokazala zanimivo situacijo. Rezultati so namreč pokazali, da je 58 % ljudi seznanjenih s samim konceptom UTD ter da bi jih 64 % glasovalo v prid njegovi uvedbi v primeru referendumu. 24 % ljudi bi glasovalo proti, medtem ko jih 12 % ne bi glasovalo. (BIEN 2016a)

V preteklih letih se je in se še vedno veliko razpravlja in piše o različnih možnostih uvedbe UTD. Socialno-ekonomske spremembe ter družbena situacija (visoka stopnja brezposelnosti in revščine) kažejo na neučinkovitost oz. izginjanje socialne države ter neustreznost socialnih politik za spopadanje z aktualnimi družbenimi problemi. Aktualna oblika socialne države je ustvarjena za industrijsko družbo in uspešno deluje zgolj v primeru (skoraj) polne zaposlenosti ter posledično ni učinkovita v spopadanju z aktualnimi procesi in problemi na trgu delovne sile (fleksibilizacija, prekarizacija, izginjanje zaposlitev za polni delovni čas, naraščajoča brezposelnost, naraščanje neenakosti, marginalizacija določenih družbenih skupin na trgu delovne sile idr.). Tudi zato UTD postaja vedno bolj aktualna ideja, saj zagotavlja prepotrebno eksistenčno varnost, vedno več pa je tistih, ki v njem prepoznajo učinkovit izhod iz nastale situacije. Hkrati se kažejo tudi težnje po spremembi socialno-ekonomskega sistema, ki bi predstavljal pravičnejšo distribucijo virov med člani družbe in omogočal dejansko svobodo posameznika. Za idejo UTD lahko torej trdimo, da je prešla iz percepcije popolne utopije in teoretskih razprav do bolj konkretnega pristopa in proučevanja dejanskih možnosti implementacije. V prid UTD se javno izreka tudi vedno več akademikov, politikov in javnih osebnosti (v zadnjem času tako na primer medijsko bolj odmevna Elon Musk, ustanovitelj podjetja Tesla, ter Mark Zuckerberg, ustanovitelj Facebooka). Organizirajo se mednarodne mreže delovanja in povezovanja, pri čemer je največja in najbolj relevantna prav Basic Income European Network (BIEN), ustanovljena leta 1986.

Sama ideja se realizira v obliki različnih konkretnih predlogov, ki se razlikujejo glede na vire financiranja, relacijo z drugimi socialnimi prejemki, obseg, upravičenost in predvsem višino UTD. Vse omenjene dimenzije hkrati odsevajo tudi pomembno razliko v razumevanju koncepta: gre pri UTD zgolj za novo obliko socialne pomoči in za orodje za zmanjševanje revščine ali za prehod k novemu načinu življenja in omogočanju resnične svobode

posameznika? Jasno je, da ima ideja za sledeče izredno velik potencial, prav zato pa je uvedba UTD veliko bolj kot od finančnih in ekonomskih preračunavanj odvisna od politične volje.

3 UTD v Sloveniji

Zamisel o uvedbi univerzalnega temeljnega dohodka je v Sloveniji prisotna že dolgo, kljub temu pa konkretni predlogi in dela na to temo dobivajo le malo pozornosti. Javno mnenje je, kot že omenjeno, ukrepu relativno naklonjeno, vendar je na poti do uvedbe prejemka pomembna obveščенost širše javnosti in prebivalstva ter podrobnejša proučitev konkretnjših predlogov in politik. V nadaljevanju je podan pregled razprave o UTD v Sloveniji ter izpostavljena dilema o njegovi višini, ki je ključna za koriščenje potencialov ukrepa ter za njegove učinke.

3.1 Pregled razprave

V konkretni obliki se je ideja o UTD pri nas pojavila leta 1990, ko je dr. Veljko Rus v svojem delu *Socialna država in družba blaginje* prvi opisal predlog za uvedbo UTD, ki ga je sam sicer poimenoval "minimalni dohodek" (Rus 1990, 12). Njegovo višino je definiral kot tretjino povprečnega osebnega dohodka, prejemek pa bi po njegovem pripadal vsem državljanom, ki so dopolnili osemnajst let. Avtor je v svojem delu navedel razloge za uvedbo, ki sovpadajo z razlogi v aktualni debati o UTD, predvsem visoko stopnjo socialne varnosti. Prepoznal je tudi že takrat prisotne težnje po fleksibilizaciji trga delovne sile, zaradi katerih je prav ta socialna varnost še toliko bolj negotova in potrebna. Poleg tega avtor navaja tudi pozitiven vpliv zagotovljene minimalne socialne varnosti državljanov na podjetništvo in razna poslovna tveganja. (Rus 1990) Tedanji predlog sicer ni bil deležen velike pozornosti v političnem prostoru.

Naslednji pomembni dogodek, ki je ponovno oživil razpravo o uvedbi UTD v Sloveniji, je izid dela *Brezplačno kosilo za vse leta 2004*. Gre za delo, ki združuje odzive različnih avtorjev na predlog UTD. Knjiga je hkrati prevod razprave o UTD, ki se je odvila v ZDA, ter poskus njene umestitve v slovenski prostor. Delo zajema osnovni tekst Philipa Van Parijsa *Univerzalni temeljni dohodek za vse* in odzive nanj, za slovenski prostor pa je razširjeno še s teksti slovenskih avtorjev z različnih področij in različnih prepričanj. (Pribac 2004, 7)

V letu za tem, torej 2005, je Uroš Boltin predstavil konkreten in finančno izvedljiv predlog UTD, ki je kombiniran z enotno davčno stopnjo. Po njegovem predlogu bi različnim skupinam prebivalcev pripadale različne višine univerzalnega temeljnega dohodka (135 evrov mesečno za otroke ter 270 evrov mesečno za odrasle). Prilagajanje mesečnih vsot bi lahko zagotovili s prilagojeno dohodninsko lestvico ali z dvigom obeh stopenj DDV. Za uvedbo UTD v tovrstni obliki bi bilo potrebno ukiniti obstoječe oblike socialnih transferjev ter dohodninskih olajšav, s hkratno uvedbo linearne dohodnine pa bi tudi znatno povečali prilive v proračun. (Boltin 2005)

Izid naslednje ključne publikacije o UTD pa sega šele v leto 2010. Takrat je izšlo delo UTD v Sloveniji: Premisleki, stališča, dokumenti, ki preverja stanje razprave o UTD v slovenskem prostoru v tistem času. Prav tako kot Brezplačno kosilo za vse se tudi to delo prične s prispevkom Philippa Van Parijsa, v njegovem nadaljevanju pa zasledimo prispevke izključno domačih avtorjev. Poleg izida omenjenega zbornika pa je razpravo o UTD v Sloveniji istega leta zaznamovala predvsem študija dr. Valerije Korošec z naslovom Predlog UTD v Sloveniji – zakaj in kako?.

Omenjeni dokument pušča ob strani teoretske dileme ter se osredotoča na praktične. Njegov namen je predvsem spodbuditi javno razpravo ter s konkretnim predlogom in sledočim izračunom dokazati njegovo (vsaj finančno) izvedljivost. Avtorica v njem predstavi konkreten predlog UTD, ki bi znašal 300 evrov mesečno, pri čemer bi bilo 250 evrov izplačanih v gotovini, 50 evrov mesečno pa v obliki izobraževalnih ali aktivacijskih vavčerjev. UTD bi se izplačeval posamezniku, ne gospodinjstvu, pri čemer bi bili do njega upravičeni vsi državljani Republike Slovenije ter tudi stalni prebivalci Slovenije, ki živijo v Sloveniji že 10 let, od tega neprekinjeno zadnjih 5 let. (Korošec 2010) UTD bi temeljil na načelih univerzalnosti, enotnosti in nepogojnosti ter bi po besedah avtorice pomenil nujno prenovo socialne države. Aktualna oblika socialne države ima namreč po Koroščevi v Sloveniji več pomanjkljivosti: je preveč normirana, potratna in zastarela, poleg tega pa se ni nikoli prilagodila prehodu iz moderne v postmoderno družbo v času globalizacije. Trenutna oblika socialne države namreč uspešno deluje zgolj v primeru polne (ali visoke) zaposlenosti oz. je od nje odvisna. (Korošec 2010) Avtorica tako predstavi univerzalni temeljni dohodek kot "organizacijsko najbolj konsistentno rešitev "dohodkovne varnosti" v okviru evropskih pristopov k sistemu varne prožnosti" (Korošec 2011, 75), ki naj bi prispevala k spremembi odnosov moči na trgu dela in pomenila večji pritisk za delodajalce (boljše delovne razmere in plače). T. i. "flexicurity" pa ni edina prednost v času kronične negotovosti. UTD naj bi predvsem povečeval avtonomijo in svobodo posameznika, preprečeval širjenje revščine, povečeval samoiniciativnost in motivacijo za delo,

poleg tega pa naj bi zaradi svoje univerzalnosti odpravil problem stigmatizacije prejemnikov socialne pomoči. Nadalje bi poenostavil socialno politiko in davčni sistem ter pocenil socialno državo. Nadomestil bi namreč kar šestnajst različnih socialnih prejemkov. (Korošec 2010) Ključna ugotovitev avtorice je torej, da je UTD v danih okvirih finančno izvedljiv, večjo oviro pa predstavlja politična izvedljivost. Poleg političnega udejstvovanja predlog poziva predvsem k aktivnejši javni razpravi, ki je potrebna za podrobno proučitev danih možnosti in izogib morebitnim napakam.

Predlog UTD pa kljub temu v medijskem in političnem prostoru ne dobi veliko pozornosti. Naklonjene so mu sicer nekatere leve politične stranke, prav tako je bil leta 2010 organiziran posvet na to temo v državnem svetu. Sklepi ob koncu posveta sicer vključujejo zaključke, da uvedba UTD ni toliko vprašanje finančne zmožnosti države kot pa sprememb v miselnosti celotne družbe ter da ima številne pozitivne učinke (Državni svet Republike Slovenije 2011), vendar v praksi ni bilo veliko narejenega. Leta 2017 je bila sklicana tudi nujna seja Odbora za delo, družino in socialne zadeve, na kateri so se poslanci podrobneje seznanili s konceptom UTD, kar pa zaenkrat ni imelo nobenih konkretnih učinkov. Posamezniki, tudi prej omenjena dr. Korošec, so aktivni v evropski organizaciji za UTD (Unconditional Basic Income Europe – UBIE) in svetovni organizaciji za UTD (prej omenjena BIEN). Prav tako je bila leta 2010 z namenom promoviranja UTD v slovenskem prostoru, proučevanja možnosti uresničitve UTD v Sloveniji ter tudi povezovanja na širši evropski in svetovni ravni organizirana sekcija društva za razvoj humanistike Zofijini ljubimci iz Maribora, poimenovana Sekcija za promocijo UTD.

Poleg tega je bila leta 2013 na evropski ravni organizirana pobuda za zbiranje podpisov v podporo UTD. Cilj peticije je bil na evropski ravni zbrati 1 milijon podpisov, kar pobudnikom na žalost ni uspelo, je pa bila zato Slovenija med najuspešnejšimi državami. Zbranih je bilo kar 9.255 podpisov, kar je predstavljalo kar 154 % nacionalne kvote. (Dnevnik 2014) Če rezultate peticije primerjamo z raziskavo slovenskega javnega mnenja iz istega leta, lahko ugotovimo, da je bila podpora UTD relativno visoka. Univerzalnega temeljnega dohodka tako še ni poznalo (oziroma je bilo premalo informiranih za odgovor) 35 % vprašanih, predlogu je bilo naklonjenih 36 % vprašanih, nenaklonjenih 16 %, 13 % pa jih je bilo glede podpore UTD neodločenih. (Center za raziskovanje javnega mnenja in množičnih komunikacij 2014) Novejši podatki iz leta 2016 pa kažejo, da je ukrepu naklonjeno vedno več ljudi, UTD bi namreč skupno podprlo kar 60 % ljudi (European Social Survey 2016). Lahko torej dobimo občutek, da si ideja tudi zaradi številnih pilotnih študij in pobud v tujini morda počasi in vztrajno prisvaja več pozornosti

in medijskega prostora. Kljub temu pa se to zaenkrat še ne odraža v konkretnih premikih in zdi se, da je do morebitne uresničitve (vsaj pri nas) še zelo dolga pot.

3.2 Dilema o višini UTD

Prisotnih je torej mnogo predlogov UTD, ki se med seboj razlikujejo v številnih dimenzijah: v sredstvih financiranja, upravičenosti posameznikov, vplivu na ostale socialne transferje, prilagoditvi davčnega sistema idr. Morda najpomembnejša točka razlikovanja pa je sama višina UTD, ki se med predlogi močno spreminja ter je po besedah Valerije Korošec "odvisna predvsem od tega, kaj se namerava z uvedbo UTD doseči" (Korošec 2010, 17).

Različne predloge UTD lahko v grobem razdelimo na dve skupini. Prva združuje predloge, ki bi višino UTD določili pri znesku, ki posamezniku omogoča samostojno dostojno preživetje, torej pokriva minimalne življenjske stroške. Zadnja raziskava minimalnih življenjskih stroškov za leto 2016, objavljena leta 2017, kaže, da so ocenjeni minimalni življenjski stroški v letu 2016 znašali 613 evrov mesečno. Osnova za izračun minimalnih življenjskih stroškov je sicer anketa o porabi gospodinjstev, ki jo izvaja Statistični urad Republike Slovenije. Za primerjavo, povprečno gospodinjstvo je leta 2015 za življenjske potrebščine porabilo 17.334 evrov, kar obsega stroške za hrano in pijačo, oblačila, stanovanje in prevoz. (Inštitut za ekonomska raziskovanja 2017) Če za primerjavo vzamemo še prag revščine, je ta za enočlansko gospodinjstvo leta 2016 znašal 7.396 evrov letno, torej 616 evrov mesečno (Statistični urad Republike Slovenije 2017č). Univerzalni temeljni dohodek, ki bi bil določen na način, da bi pokrival minimalne življenjske stroške, posameznika tako ne bi zgolj dvigoval iz absolutne revščine, temveč bi mu poleg materialne preskrbljenosti omogočal tudi socialno in finančno neodvisnost ter participacijo v družbi. V skupino predlogov, osnovanih na tej ideji, lahko umestimo švicarski in nizozemski predlog UTD.

V drugo skupino predlogov UTD lahko umestimo vse predloge, ki predvidevajo delni ali postopni UTD. Tovrstna oblika UTD bi dosegala (vsaj) višino sedanje socialne pomoči, njegova izvedljivost pa bi temeljila na nadomeščanju oziroma preoblikovanju sedanjih socialnih prejemkov. Gre torej za izogib protiargumentu finančne neizvedljivosti, pri čemer bi imel UTD poleg enake višine finančnega bremena še nekatere dodatne pozitivne učinke, kot je na primer odprava stigmatizacije prejemnikov socialne pomoči. Poleg tega bi lahko to višino UTD kasneje glede na situacijo in razpoložljiva sredstva postopno poviševali (lahko do višine

predlogov iz prve skupine). V to skupino bi lahko uvrstili finski predlog in tudi prej omenjeni predlog UTD za Slovenijo Valerije Korošec. V primeru Slovenije bi UTD kot nova univerzalna oblika prejemka (v višini 300 evrov) nadomestil kar šestnajst oblik socialnih prejemkov, brez dodatnih bremen za državni proračun (Korošec 2010).

Če torej ob strani pustimo vprašanje finančne izvedljivosti, ki ni predmet te naloge ter je neločljivo povezano s politično voljo, lahko trdimo, da se predlogi med seboj ključno razlikujejo v samem razumevanju ideje ter zastavljenih ciljih. Razprava o univerzalnem temeljnem dohodku je namreč hkrati tudi razprava o prihodnosti naše družbe, o njenih vrednotah in prihodnjem razvoju. Ključna razlika med obema skupinama predlogov je, kot že omenjeno, v tem kaj želimo s samim UTD doseči oz. kako ga razumemo. V primeru nižje mesečne vsote bi UTD nadomestil različne socialne prejemke oziroma socialno pomoč ter s tem ostal izrazito v polju socialne politike. Tovrstno razumevanje in operacionalizacija koncepta sicer nista škodljiva ali napačna pa vendar popolnoma zavržeta njegov potencial za opolnomočenje posameznika. Emancipatorni potencial koncepta je prevelik, da bi ga tako zavrgli. UTD lahko svoj namen izpolni zgolj v višini, ki posameznika materialno preskrbi do te mere, da se lahko tudi v praksi odloča avtonomno in svobodno brez zunanjih finančnih prisil. Drži, da je nekaj bolje kot nič ter da bi tudi UTD v približni višini socialne pomoči pomenil izboljšanje ter služil kot orodje v boju proti revščini, vendar posameznikom ne bi dajal socialne varnosti, ki je potrebna za avtonomne odločitve, svoboden vstop in izstop s trga dela ter socialno in finančno neodvisnost.

Na tem mestu je potrebno izpostaviti še dodaten zelo pogost argument proti uvedbi UTD, namreč trditev, da bi ljudje ob rednih prejemkih v zadostni višini za pokritje minimalnih življenjskih stroškov prenehali z delom. O tem je bilo napisanega že veliko in tudi zato ta argument ne bo obsežneje obravnavan v nalogi, pa vendar je potrebno izpostaviti, da zanj ni trdne osnove. O odstotkih je seveda težko govoriti, kot omenjeno smo trenutno v "času pilotnih študij", ko imamo zbranih še premalo podatkov tako za pozitivne kot negativne domneve. Pa vendar se zdi precej bolj verjetno, da bi se skupna količina dela povečala, saj ljudje ne bi bili prisiljeni v izkoriščevalske odnose, svobodno bi lahko vstopali in izstopali iz delovnih razmerij, se ukvarjali z različnimi dejavnostmi, okrepljen bi se občutek eksistenčne varnosti (tudi pri zaposlenih), povečala bi se podjetnost in kreativnost, prav tako pa tudi sprejemanje tveganj. In čeprav konkretnih podatkov iz prakse zaenkrat še ni, lahko omenimo rezultate raziskave, izvedene v Švici nekaj mesecev pred referendumom. V izvedeni anketi je namreč zgolj 2 % vprašanih navedlo, da bi ob prejemanju UTD popolnoma prenehalo z delom. (BIEN 2016b)

Naj spomnimo, da švicarski predlog spada v skupino, ki pokriva minimalne življenjske stroške. Čeprav konkretna vsota ni bila uradno predlagana, so se predvidevanja gibala nekje okrog dva tisoč petsto švicarskih frankov.

Hkrati je pomembno zavedati se, da ima tudi UTD svoje pasti ter da bi bilo globalne probleme potrebno reševati na globalni ravni. Preoblikovanje nacionalne socialne države je težko popolnoma uspešno v boju proti nadsocialnemu globalnemu kapitalu, poleg tega imajo prav vse države različne socialne politike, družbeno strukturo in kulturo. Zato pa je pomembno vsak korak na poti do uvedbe UTD v izogib napakam podrobno premisliti. Svoje potenciale lahko ideja izpolni zgolj ob premišljeni implementaciji in morda lahko tako v kombinaciji z drugimi ukrepi, kot je na primer skrajšan delovni čas, ponudi enostavno rešitev za mnogotere probleme postmoderne družbe.

4 UTD in ženske

Čeprav se vpliv morebitne uvedbe UTD na ženske in na odnose med spoloma relativno redko natančneje analizira, pa je enakost med spoloma ena izmed pogosteje omenjenih prednosti let. Pri tem se največkrat poudarja priznavanje vrednosti neplačanega dela (ki ga pogosteje opravljajo ženske), zagotavljanje dohodkovne varnosti zunaj tradicionalnega trga dela in pozitivni vpliv na družinsko življenje, izboljšanje pobud in motivacije za delo ter vlaganje v človeški kapital, zagotavljanje finančne neodvisnosti znotraj družine in zagotavljanje osnove za bolj enakovredno delitev domačega dela in obveznosti med spoloma. Vsem tem predvidenim učinkom uvedbe UTD pa je skupno, da bi jih prav tako lahko navedli v analizi vpliva uvedbe UTD na moške. (McKay 2002, 17) V odzivih feminističnih avtoric pa lahko posledično zasledimo kritike, ki navajajo v tem smislu skromno zastavljen domet UTD ter neizkoriščanje potenciala za pretres trenutnega spolnega reda in za uveljavitev demokratičnega, spolno nevtralnega (družbenega) državljanstva (McKay 2002, Pateman 2011, Šribar 2011), hkrati pa tudi opozarjajo na pomen (zgoraj omenjene) ustrezno določene višine UTD za družbene spremembe (Pateman 2003, Pateman 2011, Šribar 2011). Opozoriti gre torej tudi na demokratični pomen UTD, ki ga znotraj akademskih debat pogosteje zasenčijo (sicer enako pomembna) vprašanja socialne pravičnosti, zmanjševanja revščine, enake priložnosti, fleksibilizacija trga dela in individualna svoboda (Pateman 2003, 1). Spolne neenakosti so inherentni del sodobnih kapitalističnih ekonomij, zato morajo debate o reformah socialne

države priznavati naravo teh neenakosti in se ne zgoj osredotočati na neenakosti na trgu delovne sile (McKay 2002, 4).

4.1 Plačano in neplačano delo

Najpogostejši argument za pozitivni vpliv uvedbe UTD na položaj žensk se navezuje na definicijo dela oz. razmerje med plačanim in neplačanim delom. Ženske so namreč še vedno tudi v Sloveniji tiste, ki opravljajo več neplačanega domačega dela, ki družbeno ni priznано oziroma vrednoteno, z uvedbo UTD pa bi se to vsaj do neke mere spremenilo. Če se omejimo na Slovenijo, ostaja delitev domačega in skrbstvenega, torej neplačanega dela spolno specifična skozi desetletja raziskovanj kljub socialističnemu poudarku na javni enakopravnosti žensk in postranzicijski modernizaciji, ki se odraža na ravni razmeroma egalitarističnih vrednot (Kuhar 2009). Čeprav imamo v Sloveniji že več kot sedemdesetletno zgodovino zaposlovanja žensk za polni delovni čas, še zmeraj ni prišlo do enakopravne delitve dela med spoloma. Tudi obrat od socializma v demokracijo ni vključeval transformacije spolnih vlog, družinskih odnosov in vsakodnevnih spolno obeleženih praks. (Jalušič 1999) Kombinacija s sodobnimi družbenimi spremembami in spremembami na trgu delovne sile, torej z vse bolj zahtevnimi delovnimi pogoji, prekarizacija in naraščajoče negotovosti v kombinaciji z zakoreninjenimi spolnimi neenakostmi pa nikakor ni ugodna za enakomernejšo delitev domačega in skrbstvenega dela. (Humer in Kuhar 2010, 93)

Socialna država, kot jo poznamo zdaj, je odvisna od polne zaposlenosti, sistemi socialne varnosti pa so ključno vezani na plačano delo. "Prepričanje, da si morata potencialna delavec in delavka svojo socialno varnost in socialno varnost svoje družine zagotavljati sama z delom, je imperativ večine evropskih socialnih zakonodaj." (Leskošek 2011, 125) Če parafraziramo, zgolj plačana zaposlitev je družbeno sprejeta kot "delo" ter kot vključujoča aktivnosti in naloge, ki označujejo produktivnega državljana in prispevajo k družbi in politikam. Prispevki v drugačnih oblikah, torej tudi delo, ki je potrebno za reprodukcijo in ohranjanje zdrave in stabilne populacije, skrbstveno delo in ostale naloge, ki brez plačila vendar ključno prispevajo h gospodinjstvu in so tradicionalno opravljane s strani žensk, pa so spregledane. Navkljub reformam sistemov socialnega varstva torej institucionalne povezave in prepričanja o "delu", "moškosti" in "ženskosti" ostajajo močne družbene sile. (Pateman 2003, 15) V realnosti spolno specifične delitve plačanega in neplačanega dela je jasno, da prebivalci in prebivalke niso v enakopravnem položaju. Pojavlja se večja brezposelnost, nižje plače, več zaposlitev za določen

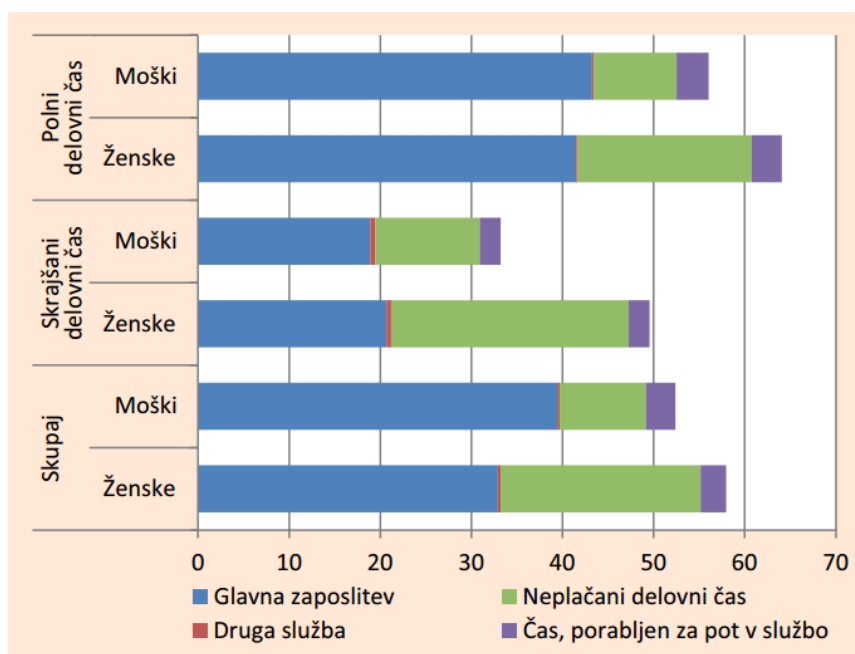
čas, vmesna obdobja brezposelnosti, več zaposlitev s skrajšanim delovnikom, posledično nižje pokojnine, hkrati pa več domačega in skrbstvenega dela. To so samo nekateri izmed dejavnikov, ki vplivajo na slabši položaj in ekonomsko negotovost žensk skozi vse življenje. Čeprav neplačano delo v gospodinjstvu znaša približno 33 % BDP držav članic EU, v Sloveniji pa skoraj 40 % BDP (OECD 2011, 25), je, če razmišljamo v smislu družbene produkcije, zaposlenost še vedno edini vir pravic za dohodek in dostojno preživetje, ženske aktivnosti pa v veliki meri ostajajo nevidne. Moški v tem primeru glede domačega dela obveljajo za t.i. "freeriderje" (Pateman 2003), ena izmed posledic v izogib konfliktom znotraj razmerij pa je sicer tudi najem (zopet večinoma ženske) delovne sile za delo v gospodinjstvu. UTD torej predstavlja tudi priložnost za vsaj delno priznanje velikih količin neplačanega dela in s tem za svojevrstno redefinicijo dela oz. za obrat od sedanje središčnosti plačanega dela.

Nadaljnji pogost in pomemben argument za uvedbo UTD je tudi, da bi omogočal t.i. varno prožnost (ang. "flexicurity") in v razmerah prestrukturiranja in prekarizacije trga delovne sile zmanjševal odvisnost od plačane zaposlitve ter hkrati omogočal (danes redke) kombinacije skrajšanih delovnikov ali prekinitev zaposlitev ne zgolj žensk, temveč lahko tudi obeh partnerjev v gospodinjstvu, s tem pa tudi več časa zunaj zaposlitve. S tem bi partnerjem omogočal pravičnejšo delitev plačanega in neplačanega dela brez zmanjšanja dohodkov pod mejo dostojnega preživetja. Kot poudarja Van Parijs, bi to imelo pozitivne učinke na družino oz. posameznike znotraj gospodinjstva, saj bi se kazalo v na primer večjem človeškem kapitalu naslednjih generacij (Van Parijs 2004, 35). Poleg tega bi UTD ženskam (pa tudi moškim) zagotavljal zadovoljivo stopnjo materialne svobode, ki bi omogočala aktivnejši angažma v drugih, morda neplačanih, delih in aktivnostih, kot so na primer prostovoljno delo, delo v skupnosti, politična participacija in angažiranje, prevzemanje odgovornejših funkcij in nalog, višjih delovnih položajev, ki jih še vedno (iz različnih, predvsem pa predhodno opisanih razlogov) veliko posameznic ne želi prevzemati.

Dejavnik, ki je pomembno vplival na odnose med spoloma na tem področju, je tudi nedavna finančna kriza, ki je vplivala na povečanje količine neplačanega dela ter je upočasnila redistribucijo le-tega med spoloma. Ko imajo gospodinjstva vedno manj prihodka, postajajo za njih tudi javne storitve vedno manj dostopne (večinoma predrage). Produkcija dobrin in storitev se torej prenese na gospodinjstva, in ker so izvajalke neplačanega dela večinoma ženske, se to breme prenese predvsem nanje. Posledice so različne, nekatere posameznice zapustijo trg dela, druge pa so dodatno obremenjene z usklajevanjem družinskih in poklicnih obveznosti. (Humer in Roksandić 2013, 17) Raziskava European Working Conditions Survey 2015 je pokazala, da

so razlike med spoloma v Sloveniji še vedno prisotne tako pri delu kot zunaj službenega okolja. Sestavljeni kazalnik plačanega in neplačanega delovnega časa, ki vključuje plačano delo v glavni zaposlitvi in drugih službah, čas porabljen za pot v službo in neplačano delo (povezano predvsem s skrbjo za otroke in druge vzdrževane osebe), kaže, da ženske na splošno opravijo več delovnih ur, če se upoštevajo plačane in neplačane delovne ure, čeprav moški povprečno opravijo več plačanih delovnih ur. To pomeni, da ženske v povprečju opravljajo več neplačanega dela (glej Graf 4.1). (Eurofound 2016)

Graf 4.1: Sestavljeni kazalnik plačanih in neplačanih ur žensk in moških

Vir: Eurofound (2016).

Hkrati lahko iz podatkov raziskave European Quality of Life Survey 2012 razberemo, da ženske pogosteje kot moški skrbijo za svoje otroke in vnuke, za ostarele in invalidne sorodnike, prav tako pa pogosteje čas namenjajo kuhanju in gospodinjskim delom. Ženske so gospodinjske mu in skrbstvenemu delu namenile 49 ur tedensko, moški pa 38 ur tedensko. Za primerjavo, v prejšnji izvedbi iste raziskave iz leta 2009 količina tedenskega gospodinjskega in skrbstvenega dela za ženske znaša 42 ur, za moške pa 28 ur tedensko. (Eurofound 2012) Količina neplačanega dela se je torej povečala pri obeh spolih. Prav tako več žensk kot moških ocenjuje, da svojemu sodelovanju pri gospodinjskih opravilih nameni več časa, kot bi morale (11,8 % žensk in 3,6 %

moških). Hkrati pa tudi več moških kot žensk ocenjuje, da svojemu sodelovanju pri gospodinjstvih opravih nameni manj časa, kot bi morali. Tako ocenjuje 23 % anketiranih moških ter zgolj 9,5 % žensk. (Eurofound 2012) Še vedno lahko torej govorimo o t. i. "drugi izmeni" (Hochschild in Machung 1989), ki jo opravljajo ženske.

Nekatere avtorice pri UTD poleg priložnosti za redefinicijo dela, priznanja neplačanega dela ter bolj pravične delitve neplačanega dela med spoloma opozarjajo tudi na pomembno priložnost za pretres spolnega reda in demokratičnega državljanstva v sedanjem kapitalističnem sistemu (Pateman 2011, Šribar 2011). Moč neoliberalnih doktrin in premik od "welfare" k "workfare" (Pateman 2011, 5), torej pogojenost prejemanja socialnih prejemkov z vstopom na trg delovne sile, je namreč povezavo med državljanstvom in "delom" (plačano zaposlitvijo) še okrepil. Odnos med delom, državljanstvom in UTD je spolno zaznamovan, že sama promocija UTD pa bi lahko tako vplivala na spreminjanje pojmovanja moške vloge v sferi javnosti in njegovo državljansko funkcijo, saj tako zaposlenost (sedanja, bodoča, pretekla) morda ne bi bila več njen najpomembnejši konstitutivni element, kot je sedaj. Nasprotno velja za ženske. Precejšen del njihovega dela ni formalno priznan in plačan ter tako ni razumljen kot državotvorni prispevek. (Šribar 2011, 214) Z gotovostjo lahko trdimo, da bi uvedba UTD vsaj do neke mere priznala velike količine neplačanega dela, vendar hkrati ne vemo, ali bi lahko prinesla izenačitev statusa nezaposlenih (žensk) s statusom zaposlitvenega dela (moških). V navezavi na tradicionalne spolne vloge ima UTD torej potencial za razgradnjo tradicionalne konstrukcije moškosti v navezavi na koncept dela, to pa ni tako samoumevno za tradicionalno žensko spolno vlogo. Ta namreč (v Sloveniji) večinoma poleg zaposlitve vključuje tudi skrbstveni in gospodinjstvi angažma, kar rezultira v podprezentiranosti v javnem življenju in na odločevalskih pozicijah. Pri tem pomembno vlogo igrajo predstave o "naravnih" ženskih in moških vlogah, zaostrojujoče razmere na trgu dela pa (dvojno) breme žensk še povečujejo. (Šribar 2011, 215) Argumentacija, ki temelji na izenačitvi pomena in vrednotenja plačanega in neplačanega dela torej ne zadostuje. Nasprotno, številni v tej spremembi in obratu k priznavanju neformalnega neplačanega dela vidijo past za ženske, saj bi se lahko posledično njihova tradicionalna spolna vloga še okrepila, ženske pa bi lahko še v večji meri ostajale doma. S te perspektive bi UTD ženske lahko dodatno socialno izoliral in jih pod pretvezo "razbremenitve" trga delovne sile še dodatno potisnil v sfero zasebnosti in v gospodinjstva. Zagotavljanje univerzalnega temeljnega dohodka moškim in ženskam bi vsekakor učinkovito odpravilo osnovne ekonomske omejitve oz. ovire. Vendar s predvidevanjem, da bi odstranitev te ovire s seboj avtomatično prinesla tudi enakost in enakopravnost kot izid, pozabljamo na vpliv pravil,

norm in procesov v sodelovanju in konfliktih med spoloma. (McKay 2002, 21) Za taka predvidevanja zaenkrat še ni trdne podlage. Ključne so nove študije, vestno in skrbno beleženje podatkov ter predvsem angažirana analiza, ki upošteva predpisane normativne spolne vloge. Emancipatorni potencial UTD je preprosto prevelik, da bi na podlagi tovrstnih predvidevanj opustili poizkuse, je pa potrebno zagotoviti, da bo sprejet na način oz. v ustrezni obliki in višini, ki bo opisane negativne vidike zmanjšal na minimum in v ospredje postavil vse omenjene prednosti.

Ob navezavi na redefinicijo dela in spolnih vlog ter tudi na demokratično državljanstvo je torej ključno še enkrat opozoriti na pomen višine UTD, pri čemer lahko o naštetih učinkih in procesih govorimo zgolj v primeru UTD v višini, ki sama na sebi zagotavlja sicer skromno, a dostojno preživetje posameznice in posameznika. Vsota, ki tega ne bi zagotavljala, tudi ne bi omogočala finančne neodvisnosti brezposelnih ali slabo plačanih zaposlenih žensk tudi zato, ker v tem primeru ne bi mogle računati na ostale socialne prejemke. Višina UTD je tako osrednjega pomena in le premišljeno in ustrezno določena pomeni "prvi korak v oblikovanju čustvene in mentalne avtonomije in osvajanju javnega prostora, s tem pa umestitev v sfero "pravega", polnega državljanstva." (Šribar 2011, 217) UTD bi ženskam omogočil dostop do številnih priložnosti ter izstop iz neenakih in slabih odnosov ter zaposlitev. Prav to je še eden izmed ključnih razlogov za naklonjenost feminističnih avtoric predlogu UTD. Ne samo, da bi UTD zagotovil dohodkovno varnost tistim, ki ostajajo doma ali doma opravljajo "drugo izmeno", ampak bi s tem, ko bi vsem zagotovil lasten dohodek, ponudil tudi znatno zaščito pred podrejenostjo v odnosih in opolnomočil ženske (in moške) za oblikovanje enakovrednih in poštenih medsebojnih odnosov (Elgarte 2008, 3). Ne bi pomenil zgolj redefinicije dela, ampak bi ob pravilni implementaciji lahko povzročil tudi novo premišljenje odnosov moči med spoloma znotraj družin kakor tudi širših družbenih odnosov. Predvsem pa bi pomenil več izbire tako za ženske kakor tudi za moške.

Bolj splošno, UTD bi zagotovil materialno osnovo za državljanstvo prav za vse ter bi hkrati predstavljal simbolično potrditev enakosti vseh članov družbe in njihovo polno in enako vrednost kot državljanov (Pateman 2003, 7), med drugim tudi zato, ker bi zmanjšal stigmatizacijo zaradi odvisnosti od nekoga drugega (žensk od moških) ali od socialne države oz. jo, še toliko bolje, odpravil. Patemanova univerzalni temeljni dohodek primerja celo z univerzalno volilno pravico. Za oba trdi, da sta demokratični temeljni pravici, ki naj bosta univerzalni in nepogojni. UTD v tem smislu posameznikom zagotavlja varnost, ki je potrebna za avtonomno, neodvisno in svobodno odločanje. Človek je namreč dejansko svoboden zgolj v

primeru, ko tudi njegovo delovanje v praksi ni omejeno in pogojeno z njegovim dohodkom. (Pateman 2003, 6)

4.2 Za koga lahko UTD pomeni največjo spremembo?

Trenutni trendi v reformah socialnih politik se nakazujejo v obliki varčevanja, zniževanja stroškov in istočasnega uveljavljanja ukrepov, ki vračajo prepričanje v trg delovne sile kot glavni vir ekonomske in socialne blaginje. Učinkovitost tovrstnih politik pa je vprašljiva, predvsem glede na stopnjo revščine in socialne izključenosti. Tovrstne spremembe socialnih politik so posledica percipiranih potreb kapitalističnih struktur ekonomske organizacije, in sicer predvsem tistih, vezanih na plačano delo. S feministične perspektive to pomeni neuspeh pri upoštevanju vseh vzrokov in posledic materialne prikrajšanosti in prevlade spolnih neenakosti v sodobnih družbah. Boljše razumevanje le-teh pa bi posledično vodilo v bolj naklonjeno mnenje o UTD v navezavi na njegov potencial za naslavljanje širokega spektra družbenih problemov. (McKay 2002, 10)

Uvedba pravnih in političnih reform (čeprav je tudi tu globalno gledano še veliko maneverskega prostora) je v praksi lažja kot spreminjanje socialnih praks, prepričanj in vedenja ter splošnih percepcij "moškosti" in "ženskosti". Po Patemanovi pa to ni presenetljivo, ko govorimo o vprašanih moči in privilegijev, nadrejenosti in podrejenosti. Tistim na pozicijah moči se nikdar ne mudi zapustiti svojega položaja, še posebno, kadar se le-ta nanaša tudi na vsakdanje in zasebno življenje ter na najbolj intimna področja individualnosti (in ravno o tem govorimo pri poziciji moči in privilegijev "moškosti"). (Pateman 2011, 2) Avtorica to ponazori s primerjavo volilne pravice in zastopanostjo obeh spolov na vodilnih položajih. Danes je univerzalna volilna pravica sprejeta kot potrebna za oblikovanje legitimne vlade, dolgotrajni boj za volilno pravico vseh pa je večinoma pozabljen (čeprav še celo vse ženske v nekaterih evropskih državah niso smele voliti do sedemdesetih, v enem izmed švicarskih kantonov pa celo do konca osemdesetih let). Po drugi strani pa ženska zastopanost na vodilnih položajih in odločevalskih pozicijah ni tako samoumevna in ženske so tam še vedno podprezentirane oz. so pogosteje zastopane na nižjih ali lokalnih ravneh. To (da so moški na primer še vedno videni kot bolj avtoritativni in primernejši za vodilne pozicije) je ena izmed posledic široko zakoreninjenih prepričanj o "moškosti" in "ženskosti" ter ena izmed ovir na poti do enakovrednega družbenega državljanstva vseh. (Pateman 2011, 2)

Ob ustreznem argumentiranju bi torej v prid uvedbi UTD lahko dosegli konstruktivno razpravo o razmerjih med partnerstvom, zaposlenostjo in državljanstvom, pa tudi o razmerju med plačanim in neplačanim delom ter o vprašanju, kaj resnično šteje kot "delo". Ta vprašanja so običajno tretirana kot obstranska znotraj konvencionalnih političnih razprav, vendar so hkrati ključna za ohranjanje spolnih struktur moči in posledično za položaj žensk v družbi. Te strukture so bile sicer v zadnjih desetletjih močno pretresene, vendar še zdaleč ne odpravljene oziroma razgrajene. (Pateman 2011, 7) Omenjeni primer pa še zdaleč ni edina ovira na poti do enakovrednega statusa vseh članic in članov družbe. Neenakosti med spoloma se namreč kažejo še v številnih drugih oblikah. To so poleg zasedanja vodilnih položajev še stopnja revščine, brezposelnosti, oblike zaposlitev (na primer delo za nedoločen ali določen čas, za polni ali delni delovni čas, honorarno delo, delo preko s.p.), plačne razlike, socialna izključenost idr. Skozi analizo teh vidikov neenakosti med spoloma bomo v tem poglavju skušali identificirati različne skupine žensk, za katere bi potencialna uvedba UTD pomenila največjo spremembo oz. bi v največji meri spremenila njihovo življenjsko situacijo.

4.2.1 Revščina in socialna izključenost

Družbeni problem, ki tudi najpogosteje služi kot argument v prid uvedbi UTD, je revščina. Le-ta je sicer širši socialni problem, ki zadeva različne družbene skupine, pa vendar lahko služi tudi kot zgovoren kazalnik razlik med spoloma. Če si ogledamo podatke iz raziskave Življenjski pogoji (SILC) za leto 2015, je bila stopnja tveganja revščine v Sloveniji 14,3 %. V Sloveniji je pod pragom tveganja revščine torej živel približno 287.000 oseb, od tega 154.000 žensk vseh starostnih skupin. Od vseh 287.000 oseb je bilo 78.000 upokojencev, od tega kar 55.000 upokojenih žensk in 23.000 upokojenih moških. (Statistični urad Republike Slovenije 2016c) Če podrobneje pogledamo skupino tistih, starih nad 64 let, lahko ugotovimo, da so tu razlike še posebno velike. Stopnja tveganja moških nad 64 let je bila v tem letu namreč 10,2 %, pri ženskah iste starosti pa kar 22,2 %. (Statistični urad Republike Slovenije 2017c) Pri tem so še posebej ogrožene tiste starejše ženske, ki živijo same. 65.000 je bilo brezposelnih, 54.000 je bilo delovno aktivnih, od tega 34.000 zaposlenih in 20.000 samozaposlenih, 54.000 je bilo mladoletnih otrok, 36.000 pa je bilo drugih oseb (nezmožnih za delo, gospodinj, študentov in drugih neaktivnih oseb). Stopnja tveganja revščine je bila sicer najvišja v savinjski, posavski in podravske statistični regiji, najnižja pa v primorsko-notranjski in osrednjeslovenski statistični regiji. Tesno povezana z revščino je tudi socialna izključenost. Stopnja tveganja socialne

izključenosti se je v Sloveniji glede na prejšnje leto sicer znižala za 1,2 odstotne točke. Znašala je 19,2 %, kar pomeni, da je bilo tveganju socialne izključenosti izpostavljenih približno 385.000 oseb, od tega 217.000 žensk vseh starostnih skupin. (Statistični urad Republike Slovenije 2016c)

Iz podatkov Statističnega urada Republike Slovenije lahko razberemo, da so tveganju revščine najbolj izpostavljena gospodinjstva brez delovno aktivnih članov (ali z delno delovno aktivnimi člani), enočlanska in enostarševska gospodinjstva, samozaposlene osebe, brezposelne osebe in druge neaktivne skupine (npr. gospodinje), najemniki stanovanj, osebe z nižjo izobrazbo ter ženske, starejše od 64 let. Zaskrbljujoč je tudi podatek, da se je znotraj skoraj vseh naštetih skupin prebivalstva odstotek oseb pod pragom tveganja revščine še povečal (glej Tabela 4.1). (Statistični urad Republike Slovenije 2016c)

Tabela 4.1: Osebe z najvišjo stopnjo tveganja revščine, Slovenija, 2015

	2014	2015
	% oseb pod pragom tveganja revščine	
Glede na delovno intenzivnost gospodinjstva		
gospodinjstva brez delovno aktivnih članov, z vzdrževanimi otroki	76,5	80,7
gospodinjstva brez delovno aktivnih članov, brez vzdrževanih otrok	30,5	31,2
gospodinjstva z delno (<0,5) delovno aktivnimi odraslimi člani, z vzdrževanimi otroki	44,0	46,5
Glede na tip gospodinjstva		
enočlanska gospodinjstva	33,0	35,4
enostarševska gospodinjstva	27,4	32,5
Glede na najpogostejši status aktivnosti v letu pred anketiranjem (starost 18+)		
samozaposlene osebe	25,2	22,4
brezposelne osebe	45,3	44,8
drugi neaktivni (gospodinje, študenti, nezmožni za delo...)	21,2	19,9
Glede na starost in spol		
ženske, starejše od 64 let	21,6	22,2
Glede na stanovanjsko razmerje gospodinjstva		
najemniki stanovanj	35,2	36,4
Glede na dokončano izobrazbo (starost 18+)		
osebe z največ osnovnošolsko izobrazbo	28,2	30,0

Vir: Statistični urad Republike Slovenije (2016c).

4.2.2 Položaj na trgu delovne sile

Drugi enostavni kazalnik je situacija na trgu delovne sile. Za slovenski trg delovne sile je značilen visok delež zaposlenih žensk in visoko izobraženih žensk, zaposlovanje za poln delovni čas (žensk in moških, delež se tudi zmanjšuje) in spolna segregacija. Značilni sta tako horizontalna kot vertikalna segregacija, to je nadpovprečno število zaposlenih žensk ali moških v posamezni dejavnosti in nadpovprečno število zaposlenih žensk ali moških v posameznem poklicu ali organizaciji ter plačna vrzel med spoloma. (Černigoj Sadar in Kanjuo Mrčela 2007, Bandelj in dr. 2012) Po podatkih Statističnega urada Republike Slovenije je bilo v prvem četrtletju leta 2016 87.000 brezposelnih oseb (anketna brezposelnost), kar predstavlja 8,9 % stopnjo brezposelnosti, pri čemer je bila stopnja brezposelnosti višja med ženskami (9,4 %) kot med moškimi (8,4 %) (Statistični urad Republike Slovenije 2016b). Med brezposelnimi z osnovnošolsko izobrazbo je bila stopnja pri ženskah za 2,4 % večja kot pri moških, pri tistih s srednješolsko izobrazbo je bila razlika rahlo manjša, in sicer 1,1 %, pri tistih s terciarno izobrazbo pa je bila pri ženskah stopnja brezposelnosti višja za 2,1 %. Če stopnje anketne brezposelnosti v istem obdobju primerjamo s stopnjami registrirane brezposelnosti, so slednje višje. Stopnja registrirane brezposelnosti je namreč v istem četrtletju znašala 12,5 % (kasneje se je postopno zniževala), pri čemer je bila med moškimi 11,8 %, med ženskami pa 13,4 %. (Statistični urad Republike Slovenije 2016b) Konec istega četrtletja (marec 2016) se je v primerjavi s prejšnjim mesecem povečal delež brezposelnih žensk, brezposelnih v starosti 50 let ali več, trajno presežnih delavcev oz. stečajnikov, iskancev prve zaposlitve in dolgotrajno brezposelnih oseb. Primerjava z istim obdobjem leto poprej pa pokaže, da se je v letu dni najbolj, za 2,8 %, povečal delež brezposelnih, starih 50 let ali več, za odstotno točko večji je tudi delež dolgotrajno brezposelnih oseb. (Zavod Republike Slovenije za zaposlovanje 2016) Gre sicer za mesečna nihanja, na podlagi katerih še ne gre širše sploševati.

4.2.3 Plačna vrzel

Omenili smo tudi že plačno vrzel (ang. "gender pay gap"), ki je "uradni kazalnik, ki prikazuje razlike v plačah med spoloma in je izračunana na podlagi podatkov iz Raziskovanja o strukturi plače (Structure of Earnings Survey – SES), ki se izvaja v vseh državah članicah EU. Plačna vrzel se nanaša na relativno razliko v povprečnih bruto urnih plačilih žensk in moških in se izračunava kot razlika bruto plače za plačano uro med moškimi in ženskami." (Poje in Roksandić 2013, 19) V letu 2014 je plačna vrzel v vseh članicah Evropske Unije znašala 16,7

%, kar pomeni, da so ženske v EU na uro v povprečju zaslužile 16,7 % manj kot moški. Razlike med državami članicami so velike, plačna vrzel v Sloveniji pa je skozi leta raziskav relativno nizka. V letu 2014 je tako znašala 7 %. (European Commission 2016) Primerjalno gledano deluje torej situacija v Sloveniji precej optimistično, vendar je potrebno ob tem opozoriti, da je višina plače odvisna od več dejavnikov. To so med drugim tudi izobrazba, delovno mesto in področje dejavnosti. Pomembno je torej, da se sistematično spremlja razlike med plačami žensk in moških ne zgolj na celotni populaciji, vendar predvsem sektorsko in na ravni podjetij. Druge raziskave, ki razlike v višini plač ugotavljajo tudi z drugačnimi metodami, npr. razdelitev zaposlenih glede na decile po spolu (Lah in Svetin 2011, Bandelj in dr. 2012), kažejo, da so razlike med spoloma pri plačilu precejšnje ter so veliko višje, kot to kažejo evropski podatki. Poleg tega zmanjševanja plačne vrzeli ne gre razumeti kot doseganje večje enakosti spolov, temveč gre hkrati tudi za posledico zmanjševanja zaposlenosti moških in posledično tudi za upad izplačevanja dodatnih nagrad in bonusov, ki so značilno disproporcionalno razdeljeni glede na spol ter so posledica sektorske in poklicne segregacije. Poleg omenjenega (različni poklici in sektorji) pa lahko kot pomembne razloge za plačno vrzel navedemo še diskriminacijo na delovnem mestu, različne dostope do napredovanja in nagrajevanja, podcenjevanje dela in veščin žensk, podprezentiranost žensk na vodstvenih položajih, tradicionalnost spolnih vlog ter težje usklajevanje poklicnih in družinskih obveznosti, kot so npr. že prej omenjene večje količine gospodinjanskega in skrbstvenega dela. (European Commission 2013b) Znaten vpliv imata tudi segregacija v izobraževanju in na delovnem mestu ter obdobja odsotnosti s trga dela (European Commission 2016).

4.2.4 Socialne politike

Socialna država je mehanizem, ki naj bi preprečeval oz. omilil učinke opisanih pojavov, vendar vedno bolj postaja jasno, da (predvsem zaradi omenjenih sprememb na trgu delovne sile in demografskih sprememb) le-ta vsaj v takšni obliki, kot jo poznamo, ni pravi odgovor na izzive sodobnega časa. Poleg neoliberalnega kapitalizma ter drugih silnic, ki s seboj prinašajo številne spremembe socialne zakonodaje, je pomemben dejavnik, ki je vplival na položaj žensk in moških, predvsem pa tudi na povečevanje neenakosti med njimi, finančna kriza in posledični protikrizni ukrepi. Že sedaj je namreč jasno (v prihodnosti pa bo to še izraziteje), da so in bodo posledice krize in protikriznih ukrepov trajneje prizadele ženske, zlasti določene skupine žensk.

To so na primer starejše ženske, ženske v enostarševskih družinah, ženske iz srednjega razreda, ženske iz etničnih manjšin in migrantke. (Humer in Roksandić 2013, 5)

Krčenje države blaginje se zaznava na različnih ravneh, številni ukrepi na tem področju pa v večji meri prizadenejo prav ženske. Eden izmed primerov je na primer uvrstitev varstvenega dodatka med socialne prejemke, kar je močno znižalo število upravičenih, izpadle pa so predvsem ženske, ki so bile gospodinje (med prejemniki varstvenega dodatka je bilo pred tem kar 69 % žensk). To še dodatno otežuje položaj upokojenk (in upokojevcev), ki že tako v večini prejemajo nizke pokojnine. Povprečna mesečna bruto pokojnina je v letu 2015 namreč znašala 564 evrov in je bila od primerljive leto poprej 0,4 % nižja. Če pokojnine primerjamo s pragom revščine, ki je leta 2015 znašal 617 evrov mesečno, lahko ugotovimo, da pokojnine nižje od te vsote prejema več kot polovica upokojenk in upokojevcev. Poleg tega je višina pokojnine pomembna tudi kot pogoj za prejemanje letnega dodatka. V primerjavi z leti poprej se je meja za prejem letnega dodatka spremenila, do takrat so letni dodatek prejeli zgolj upravičenci s pokojnino do 622 evrov mesečno, v letu 2015 pa so manjši letni dodatek prejeli tudi upokojevci s pokojnino med 622 evri in 750 evri. (Zavod za pokojninsko in invalidsko zavarovanje Slovenije 2016) Informacij o letnem dodatku Zavod za pokojninsko in invalidsko zavarovanje Republike Slovenije sicer ne vodi po spolu, vendar lahko iz študije o enakosti spolov in protikriznih ukrepov (Humer in Roksandić 2013) razberemo, da je bilo v letu 2013 (takratna meja za prejem letnega dodatka je bila 622 evrov) med tistimi s pokojninami pod 622 evrov kar dve tretjini žensk. Ob predvidevanju, da se stanje od takrat ni drastično spremenilo, lahko sklepamo, da starejše ženske v večjem številu živijo v revščini ali tik nad pragom revščine. Še dodatno pa so revščini tako izpostavljene starejše ženske, ki živijo same.

Druge spremembe socialne zakonodaje (predvsem v letu 2012), ki pomembno vplivajo na položaj žensk, so še: spremembe pri otroškem dodatku (7. in 8. razred sta bila odpravljena, zneski v 5. in 6. razredu so se znižali), zmanjšanje nadomestila za dopust za nego in varstvo otroka s 100 % plače na 90 %, pomoč ob varstvu otroka in dodatek za veliko družino se zdaj vežeta na cenzus 64 % povprečne plače na družinskega člana (predhodno sta bila univerzalna), plačilo vrtca za drugega otroka ni več brezplačno (je v višini 30 %). Vsi ti ukrepi sicer vplivajo na celotne družine, torej na moške in ženske, vendar predvsem na ženske. Ukrepi na področju otroškega varstva so namreč najbolj prizadeli enostarševske družine, pri čemer je potrebno vedeti, da v Sloveniji prevladujejo enostarševske družine, kjer je starš mama. Poleg tega so tudi v dvostarševskih družinah ženske tiste, ki večino ma koristijo dopust za nego in varstvo otroka. Hkrati je ženske nesorazmerno prizadelo tudi znižanje plač v javnem sektorju, kjer zlasti na

področju izobraževanja, zdravstva in socialnega varstva predstavljajo večino zaposlenih. Ti ukrepi so torej povečali tveganje revščine in socialne izključenosti za ženske ter okrepili njihovo odvisnost od drugih družinskih članov. (Humer in Roksandić 2013, 23) Avtorici omenjene raziskave torej izpostavljata, da se spolna in razredna enakost povečujeta, to pa ni zgolj posledica krize, ampak tudi posledica socialne zakonodaje, ki se je sprejemala od leta 2005 naprej. Krčenje socialne države in rezi v javnem sektorju prenašajo odgovornost za skrb na gospodinjstva, predvsem ženske, to pa vodi v reprivatizacijo skrbstvenih storitev in retradicionalizacijo spolnih vlog. Ne moremo torej več govoriti zgolj o finančni in ekonomski krizi, temveč tudi o skrbstveni krizi. (Humer in Roksandić 2013, 28)

4.3 Oris socialne in ekonomske situacije izbranih skupin

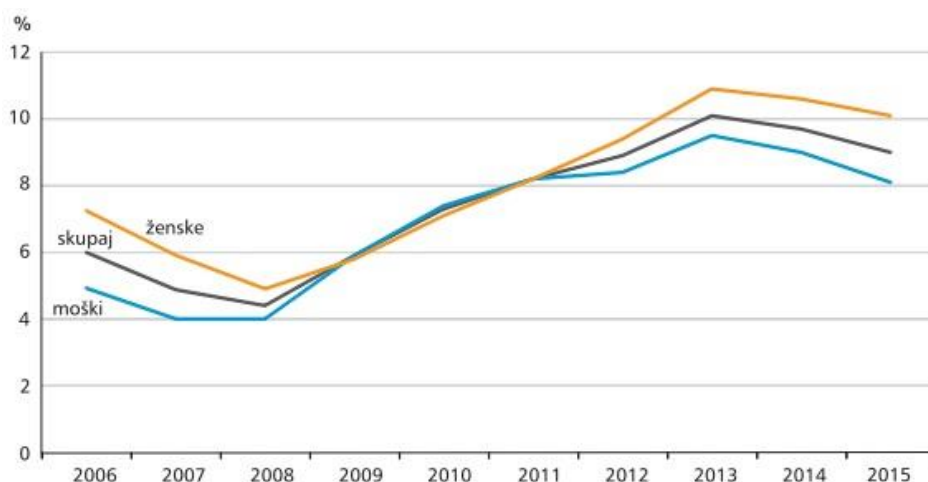
Univerzalni temeljni dohodek kot nadomestilo obstoječih socialnih prejemkov bi pozitivno vplival na finančno in socialno varnost vseh, pri čemer pa je najpomembnejši njegov vpliv na tiste družbene skupine, ki so socialno najbolj ogrožene. Ravno pripadniki teh družbenih skupin naj bi z uvedbo UTD tudi največ pridobili. Glede na še vedno prisotne neenakosti med spoloma v sodobnih družbah ter na vse predhodno navedene vidike neenakosti med spoloma v Sloveniji je pomembno proučiti njegov vpliv na ženske, pri čemer se bomo v okviru tega magistrskega dela nadalje osredotočili na nekatere skupine žensk, za katere lahko na podlagi navedenega sklepamo, da so v socialno najmanj sigurnih situacijah ter bi zatoj morebitna uvedba univerzalnega temeljnega dohodka pomembno vplivala na njihovo življenjsko situacijo in socialno varnost. To so brezposelne posameznice (ki so hkrati tudi iskalke prve zaposlitve), prekarno zaposlene posameznice, matere in enostarševskih družin ter upokojenke, ki živijo same. Pred podrobnejšo analizo kvalitativne raziskave o pomenu univerzalnega temeljnega dohodka za navedene skupine žensk pa je na kratko predstavljena tudi njihova splošna socialna in ekonomska situacija.

4.3.1 Brezposelne in iskalke prve zaposlitve

V predhodni krajši analizi situacije žensk na trgu delovne sile v Sloveniji smo že navedli, da so bile stopnje brezposelnosti žensk v prvem četrtletju leta 2016 višje od stopnje brezposelnosti moških, to pa je kljub manjšim ali večjim razlikam veljalo za vse izobrazbene kategorije. Prav tako je navedeno veljalo tako za anketno, kakor tudi za registrirano stopnjo brezposelnosti.

(Statistični urad Republike Slovenije 2016b) Registrirana stopnja brezposelnosti je za ženske višja kakor za moške tudi v letu 2017, in sicer je v prvem četrtletju leta 2017 (torej eno leto kasneje) za ženske znašala 8,2 %, za moške pa 7,5 %. Skupna stopnja brezposelnosti je tako znašala 7,8 %. (Statistični urad Republike Slovenije 2017b) Ob pregledu situacije za preteklo desetletje lahko ugotovimo, da so bile stopnje brezposelnosti v večini sicer višje za ženske kakor za moške, razen med letoma 2009 in 2011, ko so bile stopnje brezposelnosti moških rahlo višje (glej Graf 4.2). To lahko med drugim pripišemo tudi tedanjim specifičnim razmeram na trgu delovne sile in zmanjševanju zaposlenosti v določenih dejavnostih, ki so bile posledica ekonomske in finančne krize. V tistem času je stopnja delovne aktivnosti moških namreč upadla znatno bolj kot pri ženskah. (Humer in Roksandić 2013, 8)

Graf 4.2: Stopnja brezposelnosti po spolu, Slovenija, 2006–2015

Vir: Statistični urad Republike Slovenije (2016a).

Pomembno je tudi trajanje brezposelnosti, ki je seveda različno in variira glede na osebne okoliščine, kot npr. starost in izobrazba, predvsem pa spol. V povprečju so ženske tiste, ki zaposlitev iščejo dlje, enako velja tudi za iskanje prve zaposlitve. Mlade ženske, predvsem iskalke prve zaposlitve, ženske srednjih let, ženske iz etničnih manjšin in migrantke pa so tiste, ki službe iščejo najdlje oz. jih sploh ne dobijo. (Humer in Roksandić 2013, 16) Po podatkih Zavoda Republike Slovenije za zaposlovanje imajo moški (prijavljeni na zavodu) v povprečju nižjo izobrazbo kot ženske, ženske pa tudi zato kasneje vstopajo na trg dela. Več možnosti za zaposlitev imajo moški, poleg opisanih neenakosti pa je to posledica tudi ravni in smeri

izobrazbe. Tudi med brezposelnimi mladimi diplomanti so večinoma ženske. Septembra 2015 je bilo njimi tako 3.535 žensk ter 1.202 moška. (Zavod Republike Slovenije za zaposlovanje 2015) Ženske tudi pogosteje svojo karierno pot začenjajo v prekarnih oblikah zaposlitev, poleg tega pa zanje prehod iz izobraževanja na trg delovne sile pogosteje pomeni tudi prehod v brezposelnost. Vse omenjeno rezultira v bolj negotovem prehodu na trg delovne sile ter slabši možnosti za ekonomsko in socialno neodvisnost. (European Commission 2013a) Delež iskalcev prve zaposlitve med brezposelnimi osebami v Sloveniji, prijavljenimi na Zavodu za zaposlovanje, je v oktobru 2017 znašal 18,3 % (Zavod Republike Slovenije za zaposlovanje 2017b).

V Republiki Sloveniji lahko brezposelna oseba, ki se prijavi na Zavodu za zaposlovanje RS, pridobi denarno nadomestilo pod določenimi pogoji ter v odvisnosti od trajanja predhodne zaposlitve. Čas prejemanja denarnega nadomestila je odvisen od zavarovalne dobe (in starosti) posameznika, torej od predhodnih zaposlitev. (Zavod Republike Slovenije za zaposlovanje 2017a) Mlade iskalke prve zaposlitve tako načeloma niso upravičene do denarnega nadomestila, so pa lahko upravičene do drugih socialnih prejemkov (denarna socialna pomoč, otroški dodatek idr.). Ker so mladi le redko upravičeni do denarnega nadomestila (delež upravičencev je nižji od 10 %), je pričakovano višji delež mladih, ki prejemajo denarno socialno pomoč. Tako je bilo septembra 2015 med mladimi 46,0 % prejemnikov denarne socialne pomoči. (Zavod Republike Slovenije za zaposlovanje 2015)

Brezposelne posameznice in posamezniki v Sloveniji so tako pogosto že prejemniki določenih socialnih prejemkov, ključno razliko ob prehodu na morebiten univerzalni temeljni dohodek pa bi predstavljala brezpogojnost le-tega. Univerzalni temeljni dohodek namreč ne bi bil pogojen z angažmajem na trgu delovne sile (oz. v tem primeru z dokazano aktivnim iskanjem dela), prav tako ne bi bil odvisen od ostalih prejemkov, dohodkov in premoženja. Brezposelne osebe tako ne bi bile primorane kontinuirano dokazovati upravičenosti za njegovo prejemanje, prav tako pa bi nanj lahko računale prav vsak mesec in ne v odvisnosti od ostalih dejavnikov. Dodatna pomembna okoliščina je tudi odsotnost stigme, ki je pogosto prisotna pri brezposelnih in prejemnikih različnih oblik socialne pomoči. Ker je do prejemanja univerzalnega temeljnega dohodka upravičen prav vsak prebivalec ne glede na socialno situacijo, prejemniki niso soočeni z negativnimi občutki in stigmatizacijo. Zaradi univerzalnosti UTD se poenostavi (in poceni) tudi sam birokratski postopek (v večini primerov pa tudi davčni sistem). Do njega imajo pravico prav vsi, s tem pa se izognemo zapletenim postopkom, vlogam, obrazcem, dokazovanju upravičenosti in drugim procesom, ki so lahko zapleteni in težje razumljivi, hkrati pa zahtevajo

tudi visoko stopnjo informiranosti. Prav zaradi naštetega določenih socialnih prejemkov ne prejemajo vsi, ki so do njih upravičeni. Hkrati bi bila omogočena večja transparentnost postopkov, s tem pa bi se lahko povečalo tudi zaupanje v sistem.

4.3.2 Prekarno zaposlene posameznice

S pojmom prekarno delo širše označujemo množico manj varnih in slabših oblik zaposlitve. Običajno termin zaobjema več dimenzij: od plač, intenzivnosti dela, prisotnosti zaščitnih mehanizmov, stabilnosti delovnega mesta in dostopa do socialnih pravic. Poleg tega se oznaka uporablja tudi v navezavi z odsotnostjo zaščite pred diskriminacijo in možnostmi dodatnih izobraževanj ter napredovanja. (European Institute for Gender Equality 2017) Kot prekarno delo torej označujemo slabše plačana, začasna, sezonska dela, dela z deljenim ali skrajšanim delovnim časom, krajše in nestalne oblike zaposlitev, delo po pogodbi, honorarna dela, tudi delo na črno. V nasprotju s prožnostjo dela ima prekarnost dela zgolj negativno konotacijo. (Ignjatović in Kanjuo Mrčela 2017, 166)

Od začetka krize v letu 2008 lahko opazamo porast revnih zaposlenih, tako žensk kot moških. Dohodkovne neenakosti se poglobljajo, prehod v boljše, bolj varne in bolje plačane zaposlitve pa stagnira. Ne zgolj dostop do trga dela, tudi pravični delovni pogoji postajajo vedno bolj pomembni. Raziskave Evropskega inštituta za enakost spolov potrjujejo, da ženske pogosteje kot moški delajo s skrajšanim delovnim časom in v slabše plačanih ter manj varnih zaposlitvah. V evropskem merilu so dodatno izpostavljeni mladi (moški in ženske), posamezniki, ki iščejo prvo zaposlitev ter tisti z nižjo stopnjo izobrazbe. (European Institute for Gender Equality 2017)

Statistični podatki nam na žalost ne omogočajo natančne ocene števila prekarno zaposlenih v Sloveniji. Kot referenco zato lahko uporabimo število "začasno zaposlenih, zaposlenih s skrajšanim delovnim časom, zaposlenih za določen čas, "samostojnih" podjetnikov, zaposlenih v klicnih centrih, stažistov, zaposlenih migrantov, (ocenjen) obseg sive ekonomije. Novejše analize za naraščajoči negotov del populacije, ki dela v nestandardnih oblikah dela, uporabljajo tudi oznake zaposleni revni, lumpenproletariat, podzaposleni, drugorazredni državljani ali nov nevaren razred" (Ignjatović in Kanjuo Mrčela 2015, 355).

Med delovno aktivnimi osebami v Sloveniji se je v zadnjem desetletju občutno povečal delež zaposlitev za določen čas ter zaposlitev s skrajšanim delovnim časom, medtem ko je delež samozaposlenih oseb ostal relativno stabilen od devetdesetih let prejšnjega stoletja dalje. Hkrati

se pogloblja segmentacija trga delovne sile, ki temelji predvsem na starosti. Pri tem so posebej ranljivi mladi zaposleni, predvsem zaradi pomanjkanja alternativ. V tem smislu Slovenija izstopa tudi v evropskem merilu, delež zaposlitev za določen čas ter zaposlitev s krajšim delovnim časom je namreč med najvišjimi v Evropski uniji. Našteto pomembno vpliva na njihovo življenje (nezmožnost najema ali nakupa stanovanja, odlaganje skupnega življenja s partnerji in ustvarjanja družine idr.). (Ignjatović in Kanjuo Mrčela 2017, 173)

Eden izmed pomembnejših argumentov v prid uvedbi UTD je poleg zmanjševanja revščine tudi zagotavljanje osnovne ekonomske in socialne varnosti. Poleg zagotavljanja le-te bi potencialna uvedba UTD posledično vplivala tudi na zmanjševanje eksistenčne negotovosti in strahu (tudi pri zaposlenih) ter s tem pozitivno vplivala na avtonomijo posameznika. Pomembno bi vplivala tudi na razmerje moči na trgu dela, saj bi posameznikom dajala več svobode in izbire v pogajanjih z delodajalci ter jim omogočala lažji izhod iz izkoriščevalskih delovnih razmerij, hkrati pa dajala več svobode in osnovno varnost pri odločitvi za bolj tvegane (podjetniške, kreativne) karijerne izbire.

Po drugi strani bi UTD lahko služil kot mehanizem varne prožnosti in bi posameznikom in posameznicam omogočal več svobode v izbiri življenjskega sloga. V tem smislu alternativne (prekarne) oblike zaposlitev (krajši delovni čas, premori med zaposlitvami) ne bi bile nujno prisila in slabša izbira, ampak bi lahko služile kot orodje za na primer enakopravnejšo delitev družinskih obveznosti in domačega dela med partnerjema, več časa (za ženske in moške) z otroki, več časa za druge oblike prostovoljnega in neplačanega dela. UTD namreč ključno preseže vezanost socialnih prejemkov na plačano delo, pri čemer so dandanes izraziteje prikrajšane prav ženske (skrb za otroke, več domačega in neplačanega dela, pogostejše odsotnosti s trga delovne sile in nižji zaslužki, ki rezultirajo v ekonomski negotovosti skozi vse življenje).

4.3.3 Matere samohranilke

Izraza samohranilke in samohranilci se načeloma uporabljata za starše, ki za otroke skrbijo sami in ne prejemajo preživnine drugega starša (Šetinc Tekavc 2005). Definicija je torej podobna (vendar ne enaka) definiciji enostarševske družine, ki jo uporablja novejša zakonodaja ter je tudi predmet statističnih analiz. V tej nalogi (predvsem v empiričnem delu) pa bomo iz

praktičnih razlogov izraz matere samohranilke uporabljali širše, torej za matere iz enostarševskih družin ne glede na finančno pomoč partnerja.

Po podatkih Statističnega urada je bilo v Sloveniji v letu 2015 143.139 enostarševskih družin, kar predstavlja slabo četrtino vseh družin v Sloveniji. Med enostarševskimi družinami je bilo zgolj slabih 5 % družin, v katerih je starš oče, kar pomeni kar dobrih 95 % družin, kjer je starš mama. (Statistični urad Republike Slovenije 2017a) To je sicer več kot je evropsko povprečje. Za države EU namreč velja, da je 10 % družin enostarševskih, od tega zgolj 1 % tistih, v katerih je starš oče. V preteklih desetletjih se sicer delež enostarševskih družin v Sloveniji in širše v Evropi povečuje, pri čemer gre še vedno v veliki večini za enostarševske družine, kjer je starš mama, čeprav se tudi delež enostarševskih družin, kjer je starš oče, povečuje. (European Commission 2014)

Z vidika oblikovanja socialnih politik (in s tem tudi z vidika morebitne uvedbe UTD) je to pomembno, saj so enostarševske družine opredeljene kot rizična skupina z vidika tveganja revščine, kar potrjujejo raziskave širom Evrope (European Commission 2014). V primerjavi z dvostarševskimi družinami so enostarševske torej v slabšem socialno-ekonomskem položaju, prav tako so socialno bolj ranljive ter pogosteje izpostavljene socialni izključenosti (Švab 2006, 69). Zaradi nižjih prihodkov spadajo med skupine z najnižjim ekonomskim statusom, imajo manj trajnih dobrin, člani enostarševskih družin pa so manj zadovoljni s svojim življenjem, kar velja predvsem za matere samohranilke (Rener 2006, 21). Poleg večje izpostavljenosti tveganju revščine in socialni izključenosti pa se matere iz enostarševskih družin pogosteje soočajo tudi z brezposelnostjo, zaposlitvami za krajši delovni čas in so v povprečju manj izobražene (European Commission 2014).

Univerzalni temeljni dohodek tako predstavlja alternativo za izhod ali vsaj olajšanje orisane socialne situacije, saj ženskam in materam omogoča določeno (zagotovljeno) stopnjo ekonomske in socialne neodvisnosti ter osebne avtonomije, in sicer neodvisno od institucij zakona in družine, od plačanih zaposlitev in socialne pomoči. Matere samohranilke so izpostavljene strukturnim in osebnim neenakostim, kot so neenaka delitev domačega in skrbstvenega dela, razlike v dostopu do trga dela, težja dostopnost varnih in stabilnih oblik zaposlitev, diskriminacija na delovnem mestu, višja izpostavljenost tveganju revščine idr. Poleg tega kultura zaposlovanja in trg delovne sile temeljita na vzorcih, ki so težko združljivi z družinskimi obveznostmi, sploh, če le-te v večini opravlja zgolj en starš (npr. usklajevanje delovnega časa s šolskimi in obšolskimi dejavnostmi, obratovalnimi časi šol in vrtcev,

odsotnostni v primeru bolezni, šolskimi počitnicami idr.). V nasprotju z nekaterimi drugimi temami, ki se pogosto poudarjajo v debati o univerzalnem temeljnem dohodku, kot npr. avtomatizacija in digitalizacija ter zmanjševanje števila delovnih mest na račun tehnološkega napredka, navedeni problemi in situacije, s katerimi se soočajo matere iz enostarševskih družin, niso nov pojav. (Bueskens 2017) Če torej poleg vsega naštetega upoštevamo še dejstvo, da so ženske na splošno vedno bolj izpostavljene revščini, se univerzalni temeljni dohodek vedno bolj kaže kot enostavna rešitev kompleksne množice problemov.

4.3.4 Upokojenke, ki živijo same

Revščina med starejšimi se vedno bolj feminizira, tudi zaradi tega pa je vedno pogosteje predmet različnih raziskovanj. Med vzroki revščine starejših žensk se pogosto navajajo daljša življenjska doba v primerjavi z moškimi, dohodkovne neenakosti, izobrazba, trajanje delovne dobe, družinske obveznosti idr. (Saražin Klemenčič 2012, 31) Ker so moški v povprečju še vedno bolje plačani od žensk (te razlike pa so bile v preteklosti še bolj izrazite), so razlike prisotne tudi v času delovne neaktivnosti, torej ob upokojitvi. Čeprav v Sloveniji zaradi družinskih obveznosti s skrajšanim delovnim časom dela manj žensk kot v nekaterih drugih evropskih državah, se nižje plače, pogostejša obdobja odsotnosti s trga dela, več prekarne zaposlitve in več brezposelnosti kljub temu odsevajo v nižjih pokojninah. Ženske so v primerjavi z moškimi na trgu dela prisotne manj časa. Pogosteje namreč prevzemajo skrb za otroke, za starejše, za onemogle družinske člane. Prav tako podatki kažejo, da ima v Sloveniji večina žensk, starih nad 50 let, nižjo stopnjo izobrazbe v primerjavi z moškimi v isti starostni kategoriji. (Saražin Klemenčič 2012, 32)

Vse naštetu prispeva k temu, da na žalost veliko žensk v Sloveniji prejema pokojnine, nižje od praga revščine. Kljub nekaterim pozitivnim ukrepom namreč Slovenija v pokojninskem sistemu beleži eno najvišjih stopenj revščine starejših žensk v Evropski uniji. Leta 2013 je tako Slovenija na lestvici ekonomske neenakosti po spolu v starosti (nad 75 let) zasedala drugo mesto, takoj za Litvo. V tem letu je v Sloveniji med populacijo starejših žensk, starih nad 65 let, kar vsaka četrta ženska živela v revščini. Za primerjavo, v revščini je v isti starostni kategoriji živel vsak osmi moški. V letu 2015 pa je stopnja tveganja revščine za moške nad 65 let znašala manj kot 11 %, medtem ko je bila le-ta za ženske skoraj 22 %, torej približno dvakrat tolikšna. (Hrženjak 2016, 611)

Pokojninski razkorak je vseevropski problem. Leta 2012 je tako na primer v povprečju v Evropski uniji spolni pokojninski razkorak nad 65 let znašal 38 %, vse od 5 % v Estoniji do 45 % v Luksemburgu in Nemčiji. Pokojninski razkorak je bil tako dvakrat višji kot plačni razkorak v istem letu (16 %), kar nakazuje, da razmerje med njima ni enostavno. Slovenija je imela tako v istem letu najnižji plačni razkorak v Evropski uniji, hkrati pa relativno visok spolni pokojninski razkorak. (Hrženjak 2016, 613) Kljub višanju izobrazbene ravni in zaposlenosti žensk je sicer v več kot polovici držav Evropske unije prisoten trend naraščanja (in ne padanja) pokojninskega razkoraka. Tudi zaradi koristnih politik skrbi za otroke pa se razkorak v Sloveniji manjša. (Hrženjak 2016, 615)

Revščina med starejšimi je pereč problem za oba spola, kljub temu pa v oči bodejo razlike med spoloma, ki se s starostjo še povečujejo. Le-te niso posledica individualnih izbir posameznic, temveč so posledica strukturnih neenakosti. Slednje so najbolj izrazite na področju neplačanega dela (skrbstvenega, gospodinjkega in drugega družinskega dela) ter na področju že večkrat omenjenih neenakosti na trgu plačanega dela (vse od vertikalne in horizontale segregacije, plačne vrzeli pa do prekarizacije dela). V aktualnem socialnem sistemu je pokojnina tista, ki naj bi starejšim zagotavljala finančno in socialno neodvisnost ter osebno avtonomijo po umiku s trga dela, vendar lahko iz državnih in evropskih statistik razberemo, da v praksi temu pogosto ni tako. Letos je sicer državni zbor sprejel predlog novele zakona o pokojninskem in invalidskem zavarovanju, ki upokojencem s polnimi upokojitvenimi pogoji zagotavlja 500 evrov pokojnine, kar pa ne zajema vseh prejemnic in prejemnikov pokojnin in tistih najbolj ogroženih še vedno ne spravi niti nad prag revščine. Ta je v letu 2016 za enočlansko gospodinjstvo namreč znašal 616 evrov mesečno (Statistični urad Republike Slovenije 2017č). Uvedba univerzalnega temeljnega dohodka ustrezne višine (ki bi vse posameznike, ne zgolj upokojence, dvigovala vsaj nad prag revščine) bi tako na precej bolj enostaven način kot sedanji ukrepi prispevala k odstranjevanju negativnih posledic prej opisanih strukturnih neenakosti ter upokojenkam (in upokojencem) omogočala dostojno samostojno življenje v starosti.

O učinkovitosti trenutnega pokojninskega sistema na področju zniževanja tveganja revščine za starejše ženske lahko podvomimo tudi ob podatku, da stopnja tveganja revščine za moške v starosti ostaja nižja od stopnje tveganja revščine za celotno populacijo (nad 65 let ta znaša 13,2 % in nad 75 let 12,6 %), za ženske pa drastično naraste (nad 65 let znaša 25,5 %, nad 75 let pa kar 33,5 %). Stopnja tveganja revščine, ki s starostjo izrazito naraste, gre torej izključno na račun žensk. Poleg tega pri pokojninah s polno pokojninsko in starostno dobo med spoloma ni velikih razlik (10 %). K spolni pokojninski vrzeli v višini 29 % tako prispevajo predvsem ostale

kategorije pokojnin, do katerih so ženske upravičene v bistveno večjem obsegu kot moški, hkrati pa so le-te izredno nizke. To so predvsem družinske, vdovske in kmečke pokojnine, prejemajo pa jih ženske, ki v preteklosti niso bile zaposlene (bile so npr. gospodinje ali kmetice) in zato niso upravičene do starostne pokojnine na podlagi delovne dobe. Poleg tega je država leta 2012 pravico do varstvenega dodatka in državne pokojnine, ki so ju prejemale ženske v bistveno višjem deležu kot moški, preoblikovala v pravico do denarne socialne pomoči oz. do varstvenega dodatka, ki ni več individualna pravica, ampak se odmerja od skupnih dohodkov in premoženja gospodinjstva ter povzroči omejitve dedovanja. (Hrženjak in Humer 2015) Tudi vsem tem mehanizmom, ki so pogosto nepravilni in pri katerih prihaja tudi do nepravilnosti in napak, se UTD s svojo univerzalnostjo in nepogojnostjo ter usmeritvijo na posameznika in ne na gospodinjstvo že vnaprej izogne.

5 Kvalitativna raziskava o pomenu UTD za različne skupine žensk

Empirični del magistrske naloge temelji na predhodnem teoretičnem delu ter obsega kvalitativno raziskavo o pomenu potencialne uvedbe univerzalnega temeljnega dohodka v Sloveniji za izbrane skupine žensk. V nadaljevanju naloge tako sledi opis izbrane metodologije, predstavitev in interpretacija rezultatov raziskave ter povzete glavne ugotovitve.

5.1 Metodologija

Izvedena kvalitativna raziskava je obsegala devet polstrukturiranih intervjujev s posameznicami, ki so predstavnice izbranih skupin žensk (brezposelne iskalka prve zaposlitve, prekarno zaposlene posameznice, matere samohranilke in upokojenke, ki živijo same). V nadaljevanju je opisana struktura vzorca ter potek, vsebina in analiza izvedenih intervjujev.

5.1.1 Vzorec

V vzorec je bilo vključenih devet posameznic starosti od šestindvajset do štiriinosemdeset let, med njimi sta dve posameznici, ki sta trenutno brezposelni iskalki prve zaposlitve, dve v prekarnih oblikah zaposlitve, dve že dlje časa upokojeni in živita sami (obe sta bili v preteklosti

tudi materi samohranilki), tri pa so matere samohranilke¹. Sodelujoče imajo pridobljene različne stopnje in smeri izobrazbe, vključene so tako gimnazijska maturantka, šivilja, vzgojiteljica, sanitarna tehničarka, anglistka in francistka, profesorica slovenščine, sociologinja, ekonomistka in oblikovalka vizualnih komunikacij. Opravljajo tudi različna dela in poklice, to so administratorica na ministrstvu, menedžerka v klicnem centru, scenografka, delavka v proizvodnji, učiteljica. Poleg starosti, izobrazbe in statusa na trgu delovne sile se posameznice med seboj razlikujejo tudi v stanovanjski situaciji in vključenosti v različne tipe družin in gospodinjstev. Sedem vključenih v raziskavo živi v Ljubljani, ena izmed njih v Šentrupertu ter ena na Brezovici. Gre torej za posameznice z zelo različnimi življenjskimi poteki, ki pa jim je skupna zgoraj navedena socialna situacija. V študijo so bile sodelujoče vključene preko osebnih socialnih mrež in poznanstev.

5.1.2 Potek, vsebina in analiza intervjujev

Seznanjenost s konceptom UTD ni bila pogoj za sodelovanje v raziskavi, so pa vse sodelujoče z namenom obveščeni, premisleka o lastnih stališčih in izkušnjah ter vsebinsko bogatejšega in bolj tehtnega pogovora predhodno prejele krajši informativni sestavek. Le-ta je vseboval informacije o namenu in poteku samega pogovora, razlago koncepta ter nekatere ključne informacije glede UTD, ki so tudi predmet te naloge, poleg tega pa tudi pomembnejše točke prihajajočega intervjuja. Vsi intervjuji so bili nato opravljeni individualno in osebno, vsak v približnem časovnem razponu petinštiridesetih minut. Najdaljši intervju je trajal enainšestdeset minut, najkrajši pa devetindvajset minut. Vsi intervjuji so bili opravljeni med 26. oktobrom in 9. novembrom 2017. Pogovori z vsemi sodelujočimi so bili zabeleženi v avdio obliki ter kasneje pretipkani za potrebe sociološke analize.

Vsebino intervjujev lahko razčlenimo na tri sklope. Prva dva sklopa vprašanj sta bila krajša ter sta se nanašala na osebno življenjsko situacijo vključenih posameznic ter na neenakosti med spoloma. Prvi del intervjuja je bil namenjen seznanitvi z življenjem sodelujočih in analizi vzorca ter je tako obsegal vprašanja glede starosti, izobrazbe, stanovanjske situacije, gospodinjstva, družine, kraja bivanja, statusa na trgu delovne sile, zaposlitve ter orisa ekonomske situacije. Drugi del se je v zvezi z vsebino magistrske naloge nanašal na neenakosti

¹ Dve izmed njih za otroke skrbita tudi s pomočjo preživnine drugega starša, eno pa finančno razbremenjmeta že hčeri sami, ki opravljata dela preko študentskega servisa. Kot je bilo pojasnjeno, sodelujoče matere tako ne ustrezajo ožji definiciji, ki za matere samohranilke določa tiste, ki materialno za otroke v celoti skrbijo same.

med spoloma, tako na splošno kakor tudi glede na osebne izkušnje. Tretji, najpomembnejši in najboljšežnji sklop vprašanj, pa se je nanašal na univerzalni temeljni dohodek. Vprašanja so tako zajemala vse od seznanjenosti in poznavanja UTD, mnenja, stališča, naklonjenosti in pomisleke o UTD na splošno, nanašala so se tudi na uresničljivost in dilemo o višini UTD ter poglede na vpliv morebitne uvedbe UTD na različne skupine prebivalstva. Nadalje so se navezovala na življenjsko situacijo ter osebne izbire v povezavi z UTD (v sedanosti, preteklosti, prihodnosti) npr. glede izobraževanja, kariere, družine, partnerstva, upokojitve, neplačanega dela idr. ter na konkretne primere iz življenja vključenih v intervjuje ter njihovih bližnjih. Poleg tega so obsegala kakovost življenja, primerjave z obstoječimi socialnimi ukrepi in mehanizmi ter izpostavljenost UTD v medijih.

Analiza izvedenih intervjujev je sledila po zaključeni transkripciji vseh avdio zapisov. Transkripti intervjujev so bili smiselno urejeni in nadalje analizirani glede na ponavljajoče se motive. Razčlenjeni in vsebinsko zaokroženi deli intervjujev so služili kot osnova za kodiranje. Segmenti tekstov, ki za potrebe analize niso bili ključni, so bili izpuščeni, vsebinsko relevantnim pa so bili pripisani različni pojmi. Ti so služili kot orodje za organizacijo podatkov, saj so bili z njimi segmenti besedila razdeljeni v tematske sklope, analiza pa poenostavljena. Skladni pojmi so bili nato združeni v kategorije. Sledila je analiza in razčlemba kategorij in tematskih sklopov, identificiranje problemov ter iskanje vzorcev in podobnosti. Na podlagi orisanega procesa je bila izvedena končna analiza, njeni zaključki in glavne ugotovitve pa so podani v nadaljevanju.

Med intervjuji so se pojavile določene podobnosti predvsem pri določenih vprašanjih in tematskih sklopih, zato so odgovori vsaj do neke mere postali delno predvidljivi, čeprav to še zdaleč ne velja za vsa zastavljena vprašanja. Točka, na kateri se je opisano začelo pojavljati, je čas po četrtem opravljenem intervjuju. Natančneje so podobnosti in razlike med odgovori, razmišljanji, stališči in izkušnjami sodelujočih predstavljene in analizirane v nadaljevanju. Prav tako je bilo med izvedbo empiričnega dela naloge ves čas prisotno zavedanje o metodoloških in praktičnih omejitvah vzorca kakor tudi raziskave na splošno. Prisotno je bilo tudi zavedanje o subjektivnosti raziskovalke, ki je bila z večino sodelujočih na nek način posredno osebno povezana, prav tako pa ima subjektiven pogled in definirana stališča glede obravnavanih tematik. Navedene okoliščine lahko namreč pomembno vplivajo na predhodno razumevanje predmeta raziskave, ki je odprt pojmovni okvir in nas usmerja pri opazovanju (Mesec 1998, 29). Ugotovitve in zaključki našega dela tako ostajajo relevantni ob zavedanju o navedenih omejitvah ter njihovem upoštevanju skozi celoten proces izvedbe raziskave.

5.2 Predstavitev in interpretacija rezultatov

Izvedena kvalitativna raziskava je ponudila številne zanimive rezultate, ki so v nadaljevanju magistrskega dela natančneje predstavljeni in interpretirani. Odgovori, mnenja in zgodbe sodelujočih posameznic so v skladu z opisano metodologijo zbrani in razvrščeni v več tematskih sklopov. To so neenakosti med spoloma, seznanjenost z UTD in naklonjenost ideji, uresničljivost UTD in nezaupanje v politiko, dilema o višini UTD in pravica do dostojnega življenja, vpliv na različne skupine prebivalstva, neučinkovitost socialne države, možnosti in priložnosti ter pomisleki.

5.2.1 Neenakosti med spoloma

Prav vse izmed sodelujočih ocenjujejo, da so neenakosti med spoloma v naši družbi prisotne, o tem pa govorijo tako na splošno, kakor tudi iz osebnih izkušenj. Večina se strinja, da so neenakosti prisotne še v veliki meri, zgolj ena izmed intervjuvank pa meni, da je javni diskurz na to temo prenapihnen ter da so le-te sicer prisotne, vendar v vedno manjši meri. V tem se sicer nanaša zgolj na področje plačanega dela. Stališča, pripovedi in primere iz pogovorov na temo neenakosti med spoloma lahko v grobem razdelimo na tri področja. Sodelujoče najpogosteje omenjajo neenakosti na področju plačanega dela, torej razlike v plačah, pokojninah, v možnostih zaposlovanja in napredovanja ter dostopu do zaposlitve. Nadalje prav vse intervjuvanke omenjajo neenakosti na področju domačega in skrbstvenega dela. Tretji izrazit motiv pa predstavlja odnos do žensk tako v smislu medosebnih odnosov kakor tudi javnega diskurza.

Vse sodelujoče se torej zavedajo razlik med moškimi in ženskami na področju plačanega dela, le-te pa najpogosteje povezujejo z razlikami v plačah. Več posameznic omeni seznanjenost z razlikami iz medijev, ena izmed njih pa izhaja tudi iz lastne izkušnje. Na vprašanje o prisotnosti neenakosti med spoloma pri nas šestindvajsetletna Ajda² odgovarja takole:

"Ja. Od plač, kar je nekaj osnovnega do neenakosti v smislu odnosa do žensk. //...// Do odnosov v gospodinjstvih." (Ajda, 26 let, prekarno zaposlena)

Svoja razmišljanja o neenakem plačilu utemelji z osebno izkušnjo:

² Navedena imena intervjuvank so izmišljena.

"Ja, jaz mislim, da sem tudi zaradi tega mal slabše plačana. //...// Kar se plače tiče je tle oboje. In to, da sem še ful na začetku kot mlada zaposlena, drugo pa je to da sem ženska. Da se ful nezaupanja izraža do žensk." (Ajda, 26 let, prekarno zaposlena)

Poleg spola kot oteževalno okoliščino v kariernem udejstvovanju tako zaznava tudi svojo starost in deloma neizkušenost na izbranem področju, ki pa je v svoji naravi delovanja precej specifično (gledališče).

Poleg razlik v plačah sodelujoče pogosto omenjajo tudi neenakosti v dostopu do zaposlitev oziroma diskriminacijo pri zaposlovanju. Tako situacijo slikovito oriše šestindvajsetletna Lara, ki je po izgubi študentskega statusa ostala brezposelna:

"Neenakosti? Ja, itak, da so. Že za jobe pa tko je itak bolj, da si tip! Že iz prve si tko kao, u tip, ful dobr, gremo tebe najet." (Lara, 26 let, brezposelna)

Bolj konkretno o razlogih za neenak položaj razmišlja šestinštiridesetletna Vlasta, ki je zaposlena v proizvodnji:

"Bolj kot plače je problem, da ženska težje dobi zaposlitev. Da žensko drugače gledajo. Najprej je premlada in dobi težje službo, ker bo mela itak še otroke. Pol, ko ima otroke, je problem, ker ima majhne otroke in je tle težje. Pol enkrat se pa nekje odpre. Pol enkrat, ko so otroci toliko večji, se lažje dobi službo." (Vlasta, 46 let, mati samohranilka)

Neenakosti pri zaposlovanju tako direktno povezuje z neenakostmi na področju domačega dela, pri čemer izraža enako mnenje kot ostale sogovornice. Osemindemdesetletna Greta, nekoč vzgojiteljica, tako tudi sprva opaža:

"Neenakosti seveda so! Mislim, tudi tako, ženske imajo doma delo z otroki, z gospodinjstvom, moški pa tisto službo opravi ... Po navadi, če sta dva na delovnem mestu, ženska in moški, ima moški boljšo plačo in ga bolj spoštujejo." (Greta, 78 let, upokojenka)

Nato navaja določene spremembe v lastnem poklicu: *"Zdaj so tudi že moški vzgojitelji, vidim jih, ko jih vodijo na sprehod."* (Greta, 78 let, upokojenka)

Vendar zaključí:

"Po mojem pa, ko gledaš in poslušáš ljudi, da še zmeraj nismo enakopravni." (Greta, 78 let, upokojenka)

Vse sodelujoče imajo torej podobna mnenja o situaciji na trgu dela ter o neenakostih med spoloma, prav tako omenjeno večinoma povezujejo z neenakostmi v zasebni sferi. Poleg nižjih plač in neenakosti pri zaposlovanju pa to navezujejo tudi na posledično nižje pokojnine.

Vse sodelujoče opažajo zakoreninjenost starih vzorcev v delitvi gospodinjskega in skrbstvenega dela. Že omenjena Ajda tako opaža:

"Jaz mislim, da je še vedno realna situacija v Sloveniji taka, da je pač v ful familijah mama še vedno mama in je moški tisti, ki pač lahko gre in počne, kar mu paše in da je pač nedeljeno gospodinjsko delo." (Ajda, 26 let, prekarno zaposlena)

Podobno razmišlja sedemindvajsetletna Taja, ki je trenutno brezposelna in dneve preživlja s svojim devetmesečnim sinčkom, v svojem razmišljanju pa se naveže predvsem na skrbstveno delo:

"Trenutno glede tega se mi zdi, da je še vedno velik na ženskah glede otroka, da smo doma in da pač to skrb jemljemo nase. In pol ne moremo, jaz se trenutno ne morem zaposlit, nimam varstva, nimam nič. Pol kasneje verjetno že bolj. Pa če gledaš, ko je otrok bolan in tko, se mi zdi da večina žensk ostaja doma z otrokom, vzame bolniške ... To je tisto, kar je pol manj plačano pri nas." (Taja, 27 let, brezposelna)

Iz lastnih in tujih izkušenj torej prepoznava nesorazmerno skrb za otroke, ki se odseva v predhodno omenjenih neenakih plačah in pokojninah ter slabših možnostih kariernega udejstvovanja. Hkrati pripoveduje, da so možnosti odprte ter da je partnerjem omogočen tudi drugačen ali obraten aranžma, ki pa ga je v praksi opaziti le redko. Sogovornica pozna in omeni tako zgolj en tak primer. Zelo jasno stališče glede neenakosti v zasebni sferi ima tudi šestindvajsetletna Petra, ki živi v najemniškem stanovanju skupaj z nekaj let starejšim partnerjem:

"Jaz najbolj opažam v gospodinjstvu. Neenakost pri razporeditvi dela, ali pa samo jaz živim v takem okolju, ne vem, ampak to se pač ful opazi. Vse je na ženskah, moški pride iz službe bogi revež, fertik, od ženske pa se pričakuje, da vse naredi in je tudi tako, da je to samoumevno in se tega ne porajta. Samoumevno je! Tudi to me moti, da tudi če moški kaj pomaga, mu moraš reči hvala, kakor da samo zate dela! Ta miselnost je še vedno taka butasta." (Petra, 26 let, prekarno zaposlena)

Podobno razmišljajo vse sogovornice, je pa pri tem večina optimistična v smislu napredka na tem področju, zmanjševanja razlik med spoloma ter navaja večjo angažiranost moških tako pri gospodinjskih delih kakor tudi pri skrbi za družinske člane. Mnenja udeleženk so si na tem področju podobna ne glede na njihovo starost ali druge osebne okoliščine. Tako se upokojenka Greta konkretno spominja:

"Tisto se zdaj nekaj ureja, te družinske zadeve, tudi moški lahko dobijo porodniški. Včasih, če je kakšen moški peljal otroka na sprehod v vozičku, so vsi oh! Kar dol jim je padlo. Ja ti si pa navadna copata! A to ti delaš? To morajo babe delat! Vse smo morale ženske naredit, kje, da bi kateri pral ali pa karkoli. Ni bilo nič! Zdaj se to že spreminja. Jaz vidim tudi pri nas, tudi pri mojih, pri hčeri in pri sinu." (Greta, 78 let, upokojenka)

Napredek na tem področju, sicer z zadržki, opaza tudi štiriinosemdesetletna Veronika:

"Sigurno so ženske bolj obremenjene. Verjetno se marsikje stanje izboljšuje, si kar delijo nekje delo precej, ampak v glavnem je le še na materi in ženski, posebno, ko so majhni otroci." (Veronika, 84 let, upokojenka)

Strinjajo se tudi predstavnice mlajših generacij, enainštiridesetletna Mateja, ki je mati samohranilka, opaza spremembe, ki pa jih hkrati ocenjuje za neizogibne:

"Ja, mislim, da te bariere doma, zasebno, pa padajo. Te bariere padajo, ampak je spet to odvisno od posameznika in od vzgoje in od načina življenja in tako naprej. Tempo življenja, sistem ti bo narekoval, da boš moral delat vse." (Mateja, 41 let, mati samohranilka)

Spremembe intervjuvanke opazajo tudi osebno, znotraj lastnih družin ter med generacijami. Dvaintridesetletna Urška, mati samohranilka z devetletnim sinom, razmišlja:

"Zelo težko povem, ker živim sama, ampak ja. Definitivno so danes moški veliko bolj pridni, kot so bili včasih. Moj oče ni nikoli nič prijel, vse je delala mama, on pa je nosil domov denar." (Urška, 32 let, mati samohranilka)

Tudi ona torej opaza določene spremembe v delitvi domačega dela, vendar še vedno meni, da moški in ženske le-tega (še) ne delijo enakopravno. Podoben pogled delijo vse sogovornice, to pa nekatere povezujejo tudi z odnosom do žensk, in sicer na splošno v družbi kakor tudi konkretno v medosebnih odnosih.

Poleg najpogosteje izraženih razlik med spoloma, ki se nanašajo na področji plačanega in neplačanega dela, je v pripovedih sodelujočih posameznic zaslediti tudi nekatere primere, ki se nanašajo na neenak odnos do žensk v medosebnih odnosih, različna družbena pričakovanja ter stereotipe in pa tudi na odnos širše javnosti do tega vprašanja. Konkretno izstopata dve intervjuvanki, ki naštetu utemeljita na osebnih primerih. Lara pripoveduje:

"Pričakovanja družbe do ženske so precej mimo za moje pojme. Pač gospodinja in tralala in gor in dol. Mora imet vse zrihtano, vse spucano, mora imet tipa. Če je sama je - A si uredi? A sama si, joj! //...// Zdaj ti že jajčniki odmirajo!" (Lara, 26 let, brezposelna)

To kot samska ženska pri šestindvajsetih opaža tudi pri sebi oziroma v svojem okolju. Na lastni koži drugačna pričakovanja izkuša tudi Ajda, ki pa jih zaznava predvsem v polju odnosov moči ter vzpostavljanja avtoritete:

"Jaz sem prej delala asistenco pri enem scenografu, ki je star recimo med petintrideset in štirideset let, pa moški je. Kok je njegova beseda veljala in koliko velja moja. Ker se mi zdi, da se moram jaz dvakrat bolj truditi za to, da ko nekaj rečem, da to velja. To pridobivanje avtoritete." (Ajda, 26 let, prekarno zaposlena)

Nadalje razmišlja o širšem dogajanju na tem področju ter o javnem diskurzu na to temo:

"Ker se mi zdi, da tudi ko pride do pogovora o tem, se kar nekako razgubi ta tema. Da kar ne pride do ničesar, do nekih javnih debat. Da je to še zmeri v krogih, ki so sami sebi namen." (Ajda, 26 let, prekarno zaposlena)

Z omenjenim se strinja več sodelujočih, prav tako pa so le redke med njimi zasledile diskusije v javnosti na to temo, predloge ali konkretne ukrepe na tem področju.

5.2.2 Seznanjenost z UTD in naklonjenost ideji

Pet izmed devetih intervjuvank je bilo predhodno že seznanjenih s konceptom univerzalnega temeljnega dohodka, štiri pa zanj predhodno še niso slišale. Tiste, ki so UTD že poznale, so bile z njim seznanjene zgolj okvirno. Dve izmed sodelujočih sta zanj izvedeli preko poročanj in novic o referendumu na to temo v Švici leta 2016, drugi dve pa dogodka nista mogli časovno ali drugače opredeliti. Ostale sodelujoče so se s konceptom seznanile pred srečanjem za namene intervjujev.

Prav vse udeleženske so ideji univerzalnega temeljnega dohodka, vsaj delno ali z določenimi zadržki, naklonjene. Med pogovorom o njem razmišljajo kot o orodju za nadomestitev trenutnih socialnih prejemkov ter za izboljšanje trenutnih pomanjkljivosti socialne države. Tako Ajda:

"Se mi zdi da bi UTD lahko ful rešu." (Ajda, 26 let, prekarno zaposlena)

In dalje:

"Pa verjetno sploh ne bi šlo za velik večji znesek, kot se zdaj izplačuje preko socialnih, bilo bi samo pravično razporejeno med vse." (Ajda, 26 let, prekarno zaposlena)

Tudi Urška:

"Ja, jaz bi bila naklonjena temu. Jaz smatram, da bi država morala dajat." (Urška, 32 let, mati samohranilka)

Večina udeleženk je tako odprta za idejo o uvedbi univerzalnega temeljnega dohodka, potrebno pa je poudariti, da so nekatere hkrati precej rezervirane oziroma skeptične, večina pa izraža tudi določene pomisleke ali zadržke glede njegove uvedbe. Ti bodo podrobneje opisani v nadaljevanju naloge.

Tudi na podlagi lastne relativno slabe obveščenosti o samem konceptu UTD sodelujoče poudarjajo premajhno medijsko izpostavljenost splošne ideje ter konkretnih predlogov. Svoje misli tako strne Petra, po izobrazbi sociologinja:

"Kaj, če bi se začeli o tem bolj pogovarjat! Na primer v medijih. Se ne spomnim, da bi bil kakšen članek, pa zadnje čase res spremljam, se trudim, ampak o takih stvareh se sploh ne govori. In potem se tudi nič ne zgodi konec koncev. Saj, če ljudje ne vejo za to... Kar ne veš, ne boli!" (Petra, 26 let, prekarno zaposlena)

Edina, ki ostaja pesimistična in zadržana, je sogovornica Vlasta:

"Jaz mislim, da glede na to, da res nisem slišala, saj ne vem, koliko je pametno, da se o čem govori, ker potem ljudi samo medeš s tem. Ljudje če nekaj takega slišimo, si radi utvare naredimo. Mogoče se pa to v dvajsetih letih ne bo nič spremenilo. Včasih je mogoče boljše, da nič ne veš o teh stvareh. Ker ne vem, koliko imamo mi možnosti kaj spremenit." (Vlasta, 46 let, mati samohranilka)

Seznanjenost z idejo in njeno izpostavljenost v medijih tako povezuje z njeno (ne)uresničljivostjo ter ostaja pesimistična glede možnosti sprememb trenutne socialne situacije.

5.2.3 Uresničljivost UTD in nezaupanje v politiko

Kljub splošni naklonjenosti sami ideji o UTD in potencialni uvedbi le-tega pa je med sogovornicami začutiti precejšen pesimizem glede realnih možnosti uvedbe tega ukrepa v Sloveniji. Zgolj dve izmed sodelujočih ocenjujeta njegovo uvedbo kot realno in možno v bližnji prihodnosti, medtem ko vse ostale intervjuvanke izražajo veliko mero skepse, ki je direktno povezana z nezaupanjem v politični sistem in delovanje politike pri nas. Tako na vprašanje o uresničljivosti UTD odgovarja Vlasta:

"Ne. Ne da nikoli, ampak dokler bodo naši v parlamentu razmišljali, kakor razmišljajo, mislim, da ne. Jaz imam bolj občutek, da oni razmišljajo v tej smeri, kako bi jemal, ne pa kako bi nekomu dejansko pomagal." (Vlasta, 46 let, mati samohranilka)

Njeni dvomi se tako v celoti nanašajo na odsotnost politične volje, medtem ko nekatere ostale udeleženke razmišljajo tudi v smeri samega procesa uvedbe UTD. Tako Taja, ki je dobro podkovan tudi na pravnem področju:

"Pri nas, da bi to šlo čez, bi po mojem kar neki cajta trajal. To je po mojem kar dolgotrajno. Preden bi se zmenil, preden bi to uzakonil, sprejel, bi bil po mojem dolgotrajni proces. Pa tut ne vem, koliko bi bili ljudje za ali proti. Pri nas je lih te birokracije tok pa tok je tega balasta, sploh v politiki, ne vem kako bi to šlo čez." (Taja, 27 let, brezposelna)

In dalje:

"Glede na to, kok vse šparajo pa nimajo denarja za ne vem kaj, smo po mojem trenutno nezreli za kaj takega." (Taja, 27 let, brezposelna)

Podobno o trenutni politični klimi in (ne)naklonjenosti ljudi in družbe razmišlja Lara:

"Realno, ne vem, če bi pri nas to šlo. Ker ne vem, če smo tok ... Po mojem folk tut ne bi bil za to. Ker nismo tok vsi smo enako, pa dejmo vsem isto". Se mi zdi, da tut družba ne bi podprla tega na referendumu recimo." (Lara, 26 let, brezposelna)

Večina je torej skeptična glede možnosti uvedbe, vsaj v bližnji prihodnosti, zgolj dve sogovornici pa menita, da je ukrep uresničljiv tudi pri nas in relativno kmalu. Ena izmed njiju razmišlja takole:

"Mislim, zdaj bom malo naivno rekla ja. Ker si jaz predstavljam, da so izplačila trenutnih socialnih prispevkov in pomoči, da so verjetno tudi ogromni zneski, nad katerimi nimamo zares kontrole." (Ajda, 26 let, prekarno zaposlena)

Nadalje razmišlja tudi o politični klimi in socialno-ekonomski dejavnikih:

"To je zdaj itak ful stvar politike. Ampak jaz mislim, da bi se dejansko znal. Ker jaz mislim, da se dogajajo določene spremembe. Sicer ful postopoma pa počasi, ampak se. In da, zdej ko je kao ta prvi val te hude finančne krize, oziroma vsaj pravijo, da je mimo, jaz mislim, da pač še realno ni. In da se zna situacija spet ful zaostrit. In če ne prej, takrat bo prišlo pač do ene točke, ko pač folk ne bo mel dobesedno od česa živet in bo treba narest neki. In to bi lahko bil en način reševanja tega." (Ajda, 26 let, prekarno zaposlena)

Uresničljivosti uvedbe UTD torej ne povezuje zgolj s politično voljo, temveč tudi s socialno-ekonomskimi trendi, torej s spreminjajočo se socialno in ekonomsko situacijo ljudi. Hkrati pa se zaveda tudi potrebnih in dolgotrajnih postopkov načrtovanja uvedbe tovrstnega ukrepa ter trenutne odsotnosti potrebnih političnih in ekonomskih konstruktov.

In čeprav večina sodelujočih dvomi v možnost uvedbe UTD v Sloveniji v trenutnih političnih razmerah, hkrati izraža več vere v uresničljivost koncepta v drugih državah, predvsem v Skandinaviji. Prav skandinavske države večina sogovornic omenja kot zgled ter primer boljše socialne ureditve. Petra ocenjuje, da v Sloveniji ideja ni uresničljiva, lažje izvedljiva pa je po njenem mnenju drugod:

"Se mi zdi, da so severne države veliko bolj odprte za koristne in pametne ideje, kakor smo mi tukaj v Sloveniji." (Petra, 26 let, prekarno zaposlena)

Podobno razmišlja Urška:

"Slovenci nismo dovzetni do sprememb tako, kot so tujci. Ful smo zaprt narod." (Urška, 32 let, mati samohranilka)

Širše prisotnih nacionalnih stereotipov se zaveda Taja, ki pa prav tako dvomi v uresničljivost ideje v Sloveniji, kar izvira iz prej omenjenega nezaupanja v politiko ter odtujenosti od političnih akterjev, njihovih odločitev in delovanj:

"Vsi gledamo sever kot neko socialno državo, da so to ful socialne države in da bi bilo to ful fajn, ampak da absolutno ne verjamemo, da bi bilo to pri nas. Saj pravim, mogoče smo malo nezreli za kaj takega, tudi mogoče politiki. Ko gledaš, ko se menijo glede kakšnih osnovnih stvari, pa si misliš, joj, a moramo res vse na referendum nosit? Pa a res ne more malo predebatirat? Pa moram jaz pol hodit vsako tretjo nedeljo tja pa obkroževat, ali bi ali ne bi."
(Taja, 27 let, brezposelna)

Na neki točki pogovora se prav vse sogovornice sklicujejo na skandinavske države, pri čemer večina verjame, da bi bila ideja tam veliko hitreje in lažje uresničljiva, zgolj dve intervjuvanki pa ostajata zadržani do idealiziranja omenjenih držav. To pa utemeljujeta tudi s starostjo držav ter političnimi procesi znotraj njih.

5.2.4 Dilema o višini UTD in pravica do dostojnega življenja

Glede ustrezne višine univerzalnega temeljnega dohodka se mnenja sodelujočih razlikujejo, pri čemer nekatere intervjuvanke poudarijo premajhno seznanjenost s tematiko na splošno, predvsem pa s podrobnostmi in različnimi vidiki potencialne uvedbe ukrepa za informirano in utemeljeno opredelitev glede določene vsote. Kljub temu večina, tako na podlagi lastnih življenjskih izkušenj, kakor tudi premisleka o izkušnjah bližnjih ali socialni situaciji določenih družbenih skupin na splošno izrazi preferenco do višine prejemka, ki bi pokrival minimalne življenjske stroške oz. bi se tej vsoti v čim večji meri glede na zmožnosti države približal. Lara se opredeli takole:

"Ja ne, če se že gremo to, pol imejmo tak znesek, da bo unim, ki bodo pač samo to prejimali, da bo to dost za preživet." (Lara, 26 let, brezposelna)

Nanaša se torej na vsoto, ki bi sama po sebi omogočala preživetje v odsotnosti drugih socialnih prejemkov ali zaslužkov. Podobno razmišlja Taja, ki kot brezposelna iskalka prve zaposlitve v tričlanskem gospodinjstvu z majhnim otrokom in partnerjem, ki je prav tako brez redne zaposlitve, izhaja tudi iz osebnih izkušenj:

Ne vem, dvesto, tristo evrov je premalo. Zdaj vidim pri sebi, da to ne gre čez. Dvesto evrov je hrana na mesec. Konec koncev greš vsak teden v trgovino za štirideset evrov pa pol računaš ... Plus stroški za življenje. Tako da ja, dvesto, tristo je premalo. Če bi bilo petsto, bi bilo že nekaj." (Taja, 27 let, brezposelna)

Upokojenka Veronika z zadržki premišljuje o približni višini šeststo evrov:

"Šeststo je za današnje razmere veliko. Za življenje pa ne. Se mi pa zdi, da bi bilo to eno pošteno preživetje." (Veronika, 84 let, upokojenka)

Načelno se z njimi strinjajo tudi ostale sodelujoče, ki izražajo naklonjenost ideji o pokritju minimalnih življenjskih stroškov oz. dvigu vseh posameznikov ne glede na trenutno socialno situacijo in položaj na trgu delovne sile nad prag revščine. Hkrati pa izražajo pomisleke o finančni izvedljivosti tovrstnega ukrepa oziroma o konkretnih zmožnostih državnega proračuna, nekatere pa izrazijo tudi naklonjenost ideji o postopnem zviševanju vsote prejema. Natančneje, ukrep ocenjujejo za lažje izvedljiv ob nižji začetni vsoti ter postopnem kasnejšem zviševanju v primeru uspešne reforme oz. dobre sprejetosti in pozitivnih učinkih ukrepa.

Med pogovorom o ustrezni višini UTD se sodelujoče pogosto navezujejo na konkretne posledice ukrepa na socialno-ekonomsko situacijo ljudi, nedopustnost trenutne situacije nekaterih ter pravico do dostojnega življenja, ki bi po njihovem mnenju moralo biti omogočeno vsem članom družbe. Štiriinosemdesetletna Veronika se pogosto navezuje na socialno situacijo mladih družin v slabšem socialnem položaju:

"Če poslušáš, nekatere družine živijo res v skrajni bedi, to je grozno. Da otroci nimajo osnovnih stvari ... Za jest, za oblečt, da o drugem sploh ne govorim. Se mi zdi, da tega družba ne bi smela dovolit!" (Veronika, 84 let, upokojenka)

Sogovornice pogosto razmišljajo tudi o nesprejemljivosti pojava revnih zaposlenih in (prenizki) višini minimalne plače ter o nizkih pokojninah, ki rezultirajo v visokih stopnjah revščine med upokojenci kljub njihovi delovni aktivnosti skozi vse življenje. Mateja jasno izrazi svoje stališče:

"Zame je minimalna plača ponižujoča!" (Mateja, 41 let, mati samohranilka)

Podobno razmišlja tudi Urška:

"Všeč mi je, da bi bilo najmanj za minimalne življenjske stroške. Ker ljudje minimalne plače dajo za življenjske stroške in jim ne ostane za živeti. To pomeni, da životarijo." (Urška, 32 let, mati samohranilka)

O položaju upokojencev razmišlja Vlasta, ki se naveže tudi na lastno nesigurno prihodnost:

"Pri nas je ful slabo ratal, preveč ljudi je na pragu revščine. Nekaj bi se moglo sigurno spremenit. Meni ni pošteno to, da upokojenci reveži res celo življenje delajo, pol pa nobene penzije nimajo. Roko na srce, ko sem pri sebi pomislila, da imam še tok in tok let do penzije, kaj pa pol? Da jaz pridem v najemniško stanovanje, saj ne bom mogla plačevat! To je pol žalostno, ko veš, da si delal leta in leta, na koncu pa itak nič nimaš." (Vlasta, 46 let, mati samohranilka)

Glede trenutne situacije so torej sogovornice relativno pesimistične, v razpravi pa se ne navezujejo zgolj na potrebo za izboljšanje splošne socialne situacije, temveč predvsem na življenjske pogoje določenih skupin prebivalstva.

5.2.5 Vpliv na različne skupine prebivalstva

Kot posameznike, ki bi s potencialno uvedbo UTD pri nas pridobili največ, intervjuvanke navajajo socialno najbolj ogrožene skupine prebivalstva. Podrobneje omenjajo brezposelne, mlade, mlade družine, upokojence, otroke, študente, matere samohranilke, otroke s posebnimi potrebami in manjše kmete. Najizraziteje pa prav vse udeleženke izpostavijo mlade ter upokojence. Navedeno povzame razmišljanje Taje, ki bi ji uvedba UTD pomembno spremenila življenjsko situacijo. Na vprašanje o vplivu potencialne uvedbe UTD na različne skupine prebivalstva odgovarja sledeče:

"Na mlade zihr. To, kar zdaj pravijo, mladi še živijo doma do ne vem katerega leta. Ja čudno! Nobeden te ne vzame, najemnine so pa štiristo evrov in več na mesec za enosobno stanovanje, plus stroški seveda. Da vsaj nek štart dobiš, to je prvo. Kot drugo, upokojenci zihr tudi. //...// Tudi živijo iz meseca v mesec, na stara leta si pa misliš no... Ne moreš nič, kaj naj čakajo, da umrejo?" (Taja, 27 let, brezposelna)

Izpostavi torej tudi stanovanjski problem mladih, katerega pogosto navajajo tudi ostale udeleženke. O njem mlajše pripovedujejo iz osebnih izkušenj, starejše intervjuvanke pa opisujejo tudi zgodbe svojih bližnjih. Pogosto razmišljajo tudi o potencialu, ki ga ima UTD na

reševanje tega problema, kar bo opisano tudi v nadaljevanju. Nadalje poleg mladih in upokoencev, sodelujoče navajajo tudi pozitivni vpliv, ki bi ga imel UTD na življenje in izbire brezposelnih posameznikov in na izboljšanje kvalitete življenja mladih družin. Zgolj ena izmed udeleženk navaja, da bi uvedba UTD pozitivno vplivala tudi na življenje žensk kot specifične družbene skupine. Greta, ki je upokojena in živi sama, v preteklosti pa je bila mati samohranilka z dvema otrokoma, tako razmišlja o uvedbi UTD:

"Pa tudi ženske bi se lahko malo bolj osamosvojile, da ne bi bile tako odvisne od moških."
(Greta, 78 let, upokojenka)

Ostale udeleženke potencialne uvedbe UTD spontano ne asociirajo s splošnim izboljšanjem položaja žensk v družbi ali z zmanjšanjem neenakosti med spoloma, ob spodbudi in vprašanjih na to temo pa se odločno opredelijo le redke. Večina tako ostaja nevtralna oz. ne vidi izrazitih potencialov UTD za zmanjšanje razlik med spoloma, nekatere pa izpostavijo večjo ekonomsko neodvisnost in splošno izboljšanje življenjskega standarda žensk kot pozitivno posledico in boljše izhodišče v družbi, kakor tudi znotraj družin in gospodinjstev.

Poleg pozitivnega vpliva, ki bi ga UTD lahko imel na položaj socialno bolj ogroženih skupin prebivalstva, pa kot prednost UTD v primerjavi z obstoječimi socialnimi ukrepi in prejemki večina udeleženk omenja tudi odsotnost stigmatizacije. V tej smeri razmišljajo nekatere, medtem ko prav vse navajajo določene vidike stigme, ki jo doživljajo socialno ogrožene skupine prebivalstva, tako v navezavi na prejemanje socialne pomoči kakor tudi na splošno. Navedeno obžaluje Mateja:

"Žal mi je samo, da tisti, ki dejansko so v stiski, ne priznavajo te stiske, ker je zasramovalno to in to mi je grozno. Grozno mi je, da moramo imeti kot država v ustavi zapisano, da smo socialna država. Mislim, halo?" (Mateja, 41 let, mati samohranilka)

Vse torej zaznavajo stigmatizacijo socialno bolj ogroženih družbenih skupin, pri tem pa se pogosto navezujejo tudi na neučinkovite socialne politike in slabo regulacijo obstoječih socialnih prejemkov.

5.2.6 Neučinkovitost socialne države

V okviru pogovorov o obstoječih in potencialnih socialnih politikah v Sloveniji so prav vse sogovornice na neki točki izrazile nezadovoljstvo z določenimi socialnimi politikami, še bolj

izrazito pa z delovanjem nekaterih državnih služb in postopki pridobivanja in prejemanja določenih socialnih prejemkov. Pogosto so bile omenjene tudi zlorabe in manipulacije s strani posameznikov oz. odsotnost učinkovite regulacije izvajanja socialnih storitev. O navedenem se sprašuje tudi Mateja:

"Najbolj grozno je to, da socialne prejemke dobivajo tisti, ki si jih ne zaslužijo, na račun tistih, ki bi jih morali dobit, pa jih ne dobijo. To je grozno. Ne vem, a ni preglednosti?" (Mateja, 41 let, mati samohranilka)

Podobne dvome delijo tudi ostale udeleženske, nekaj izmed njih ima tudi osebne negativne izkušnje s socialnimi službami. Prav tako jih več navaja nepotrebne in predolge birokratske postopke in zahteve, ki ne dosegajo želenih rezultatov. Ajda se tako naveže tudi na slabo regulacijo postopkov dokazovanja upravičenosti in tudi s primeri pripoveduje o tem, kako prejemke dobivajo tisti, ki jih ne bi smeli, do njih pa iz različnih razlogov ne pride marsikdo, ki je po določilih do njih upravičen:

"Ja, al se ne spozna na birokratski jezik pa ne zna pridet do tega al sploh ne ve, da lahko pride do tega, al pa pač enostavno izpade." (Ajda, 26 let, prekarno zaposlena)

Iz lastnih izkušenj izhaja Vlasta:

"Marsikdaj se mi je zdelo krivično. Vsega skupaj moraš ne vem koliko listov zbrat in ne vem, kaj vse, pol pa lahko zaradi desetih evrov vse zgubiš." (Vlasta, 46 let, mati samohranilka)

Z vsem naštetim je posledično povezana tudi nizka stopnja zaupanja, ki jo je opaziti pri sodelujočih glede delovanja in učinkovitosti socialnih služb in zavodov, konkretnije na primer centrov za socialno delo in zavoda za zaposlovanje. Navedeno posameznice utemeljujejo tako z lastnimi izkušnjami kakor tudi z izkušnjami svojih bližnjih in znancev.

Glede distribucije in upravičenosti prejemnikov socialnih prejemkov in morebitnega UTD pa je vredno omeniti naklonjenost sogovornic do širše definicije upravičencev do UTD oz. razširitvi pravice do prejemanja na prebivalce neke države (z določenimi omejitvami) in ne zgolj državljane. Tega vidika določitev ukrepa se sicer niso dotaknile vse intervjuvanke, pa vendar je med tistimi, ki s svojimi razmišljanji zajele tudi ta vidik, mogoče zaznati naklonjeno st dodelitvi UTD vsem prebivalcem države. Tako meni Urška:

"Bi pa tudi hotla, da bi dobil nekdo, ki mogoče ni državljan Republike Slovenije, ima pa tukaj mogoče začasno prebivališče ali pa stalno vizo ali pa delovno vizo. To pomeni ne samo tisti, ki

so državljani. Ker tujci se tukaj tudi borijo in odvajajo bistveno več davka in jih je bistveno težje zaposlit." (Urška, 32 let, mati samohranilka)

Prepoznavna torej pomen UTD za njegove prejemnike ter potencialne, ki jih ukrep predstavlja za njihova življenja.

5.2.7 Možnosti, priložnosti

Poleg vseh omenjenih tematik in motivov, ki so se pojavljali med intervjuji, je osrednji del predstavljal vpliv, ki bi ga UTD ob potencialni uvedbi imel na življenja vključenih posameznic in njihovih bližnjih. Ob konkretnih premislekih sodelujočih ter soočenju z njihovimi problemi so se razkrili vplivi, ki bi jih ukrep lahko imel na njihovo socialno in ekonomsko situacijo, na kakovost njihovega življenja, predvsem pa na njihove življenjske odločitve. Med omenjenim se najpogosteje pojavljajo stanovanjska problematika, tudi v navezavi na medosebne in družinske odnose, osebne izbire glede študija in šolanja, izbire oz. prisile glede zaposlitve in konkretnih služb, prekarizacija zaposlovanja (tudi v navezavi na socialno in ekonomsko neodvisnost), dostopnost določenih materialnih dobrin in življenjski standard, kvaliteta življenja, stres in zdravje posameznika, predvsem pa možnost avtonomnega osebnega odločanja in izbire.

Skoraj vse sogovornice v določenem kontekstu omenjajo stanovanjsko problematiko ter prepoznavajo pozitiven vpliv, ki bi ga potencialna uvedba univerzalnega temeljnega dohodka lahko imela na reševanje tega problema, ki je trenutno aktualen predvsem (vendar še zdaleč ne zgolj) za mlade. Nekatere (predvsem mlajše) sogovornice pri tem izhajajo iz lastne situacije, medtem ko druge opisujejo situacijo svojih bližnjih. Vse pa dejstvo, da je reševanje stanovanjske problematike trenutno še posebej pereč problem, povezujejo z razmerami na trgu delovne sile in splošno socialno-ekonomsko situacijo. Posledično se te tematike najpodrobneje in najbolj osebno dotaknejo mlajše intervjuvanke, brezposelne in prekarno zaposlene, ki med drugim navajajo, da bi se ob prejemanju UTD lahko hitreje, predvsem pa lažje, osamosvojile. Starejše intervjuvanke pa se navezujejo tudi na situacijo svojih otrok, vnukov, drugih družinskih članov ali znancev. Pri tem omenjajo predvsem nedostopnost stanovanj mladim, splošno pomanjkanje stanovanj na trgu, (pre)visoke najemnine, nezmožnost nakupa stanovanj kot posledico prenizkih ali nerednih dohodkov ter nestalnih oblik zaposlitev in tudi vpliv omenjenega na kakovost življenja, slabše možnosti socialne in finančne neodvisnosti ter na

ustvarjanje družine. Pogosto je omenjena tudi stanovanjska problematika upokojencev z nizkimi dohodki, predvsem tistih, ki v lasti nimajo nobenih nepremičnin. Ena izmed intervjuvank pa navaja, da bi se lahko v primeru prejemanja UTD z mamo hitreje in lažje ločili, odselili ter osamosvojili od očeta.

Poleg stanovanjske problematike se izrazito pogosto pojavljajo tudi izjave, vezane na študij oz. šolanje. Mlajše intervjuvanke tako poudarijo, da bi ob socialni in finančni varnosti, ki bi jim jo lahko zagotavljal univerzalni temeljni dohodek, zagotovo opustile delo prek študentskega servisa oz. bi lahko prek njega opravljale zgolj dela v zvezi z njihovim poklicem in študijem oz. v njihovi stroki ter se izognila delom, ki so jih opravljala zgolj zaradi nujnih prihodkov. Posledično vse intervjuvanke mlajših generacij navajajo, da bi se na tak način lahko veliko učinkoviteje posvetile študiju ter ga morda opravile prej ali ga lažje nadaljevale (tudi na višjih stopnjah). Podobno sklepajo tudi o odločitvah njihovih partnerjev in drugih bližnjih. Pri tem pa se omenja tudi prisotna praksa umetnega podaljševanja študentskega statusa, ki rezultira v nepotrebem in nekoristnem zavlacovanju študija, izvira pa v potrebi po socialni varnosti in študentskem delu kot edinem viru prihodka. V primeru prejemanja UTD, tako intervjuvanke, bi bilo vse navedeno nepotrebno in se ne bi pojavljajo. Starejše intervjuvanke pa v več primerih navajajo, da bi ob prejemanju UTD lahko nadaljevale šolanje, na primer odšle študirat po srednji šoli, saj jim to zaradi slabših materialnih okoliščin ni bilo omogočeno. Nobena izmed sodelujočih ne meni, da bi se ob prejemanju UTD odločila za drugačno smer študija ali šolanja, vendar hkrati dopuščajo to možnost za nekatere njihove bližnje. Prav tako predvidevajo, da bi ta ukrep mnogim posameznikom omogočil resnično možnost izbire glede izbrane študijske in karijerne poti v nasprotju s trenutno omejenimi izbirami glede na stopnjo socialne varnosti in finančnih zmožnosti.

Podobno velja tudi za karijerne izbire. Nekatere udeleženke navajajo, da bi se ob finančni in socialni varnosti, ki jo zagotavlja UTD, lažje odločile za dodatno usposabljanje ali prekvalifikacijo, o kateri premišlujejo. Predvsem pa vse udeleženke izpostavljajo možnost izbire zaposlitve in delovnih pogojev, ki bi jo s to varnostjo pridobile tako one same kakor tudi vsi ostali. Menijo namreč, da bi v primeru zagotovljene minimalne finančne varnosti oz. pokritja minimalnih življenjskih stroškov bili posamezniki odrešeni prisil pri sklepanju delovnih razmerij. To pomeni, da bi bil omogočen izhod iz izkoriščevalskih delovnih razmer in razmerij pa tudi boljše izhodišče za morebitna pogajanja o boljših delovnih razmerah ali višjih plačah in prejemkih. Prav tako ocenjujejo, da bi se ljudje ob zagotovljenem minimalnem prihodku lahko odločili v takih razmerah zapustiti delovno mesto, tudi če na primer ne bi imeli

v naprej zagotovljenega drugega, boljšega, saj bi vedeli, da bodo kljub odsotnosti plače lahko pokrili življenjske stroške. Več sogovornic namreč izraža mnenje, da mnogo (preveč) ljudi opravlja delo zgolj zaradi dela samega oz. iz nuje in potrebe po preživetju. Tako Taja:

"Veliko ljudi bi pol nehalo delat samo zato, ker delajo. To je tisto. Se mi zdi, da velik jih je takih, zihr jih je ogromno, ko pač hodijo v službo, samo zato, da hodijo v službo." (Taja, 27 let, brezposelna)

Nadaljuje:

"In velik ljudi je takih, ki delajo samo zato, ker morajo živeti. Tko ko greš na razgovor, pa te vprašajo, zakaj hočeš tle delat? Ja zato, ker hočem jest naslednji mesec!" (Taja, 27 let, brezposelna)

Podobno razmišlja Mateja:

"Ko imaš ti finančno stabilnost, ti lahko razmišljaš drugače. Tebe ne skrbijo osnovne preživetvene stvari, ne razmišljaš o tem, kako boš kruh kupu. Imaš eno osnovo in imaš potem lahko vizije čisto drugačne." (Mateja, 41 let, mati samohranilka)

In dalje:

"Tzbiro imaš, nisi omejen na gole preživetvene stvari. Dejmo eno službo vzeti, samo da bom nekaj delal ... Ker vprašanje, kako se ti v taki službi počutiš? Samo, da nekaj delaš. Ker te nič ne napolni, ker ti ne da nobenega notranjega odrija, osmisliš se ne." (Mateja, 41 let, mati samohranilka)

Podobno razmišljajo prav vse sodelujoče, nekaj pa jih navaja, da bi se v opisani situaciji ljudje, kakor tudi one same, lažje odločili za uresničenje svojih idej ter lastno podjetniško pot. Tako Petra:

"Če imaš prihodek zadaj, si lahko bolj izbirčen, si lahko privoščiš. Tako pa vzameš tisto, kar ti pride pod roke in to je to. Mogoče bi pa lahko delala nekaj, kar me bolj veseli, pa bi kaj svojega odprla." (Petra, 26 let, prekarno zaposlena)

Vse torej navajajo možnost izbire ter varnostno mrežo in oporo, ki bi jo zagotavljal UTD. Hkrati pa nekatere razmišljajo tudi o vplivu, ki bi ga omenjena varnost imela na razmišljanje in sproščenost posameznika, za katerega ni nujno, da bi želel izhod iz trenutnega delovnega razmerja (na primer z minimalno plačo), bi pa zagotovo to delo nadalje opravljal z več

sproščenosti in mirnosti. Obenem bi za nekatere to lahko pomenilo tudi več kakovostno preživetega prostega časa in več časa z družino. Vlasta se tako spominja let, ko sta bili njeni hčerki še mlajši:

"Dosti več bi lahko bila doma, kakor sem bila. Jaz sem takrat delala tudi dve, tri izmene. Ko so bile ta male manjše, sem dostikrat podaljševala pa sobote delala. Valjda, denar smo rabile. In posledično me ni bilo doma. Včasih sem se morala odločit, ali bom s ta malima dvema ali bom šla v službo." (Vlasta, 46 let, mati samohranilka)

Hkrati pa nekatere udeleženske navajajo tudi učinek, ki bi ga uvedba UTD lahko imela na delodajalce, ne zgolj zaposlene. UTD tako vidijo kot orodje pritiska na delodajalce za izboljšanje delovnih razmer ali zvišanje plač, ki bodo v to prisiljeni zaradi večje svobode izbire posameznika.

Na tej točki pogovor pogosto nanese tudi na prekarizacijo delovnih razmerij in njene posledice na življenja posameznic. Te teme se pogosteje dotaknejo mlajše intervjuvanke, tako prekarno zaposlene kot brezposelne, ki jim vedno bolj prekaren trg dela in posledično nestabilne oblike zaposlitev določajo življenjsko situacijo. Vse izražajo nezadovoljstvo nad vedno manj stabilnimi oblikami zaposlitev ter posledično vedno nižjimi stopnjami socialne varnosti, hkrati pa prepoznavajo potencial, ki ga ima UTD za zapolnitev te praznine. Po mnenju nekaterih bi UTD namreč lahko predstavljal orodje za zagotovitev minimalne socialne varnosti in življenjskega standarda, s čimer bi omogočal neke vrste varno prožnost, torej prekarizacijo in fleksibilnost delovne sile brez naraščajoče revščine in negotovosti glede pokritja minimalnih življenjskih stroškov, reševanja stanovanjskega problema idr. Pri tem sodelujoče izhajajo iz lastnih izkušenj ter izkušenj svojih bližnjih:

"Zdej z UTD bi jaz vedela, da je to moja finančna varnost, da jaz lahko pokrijem stroške in zraven še delam in mi ostane nek zaslužek. Ne pa, da sem pol na konc meseca, ko delaš, ko budala, v minusu. Jaz mislim, da to bi lahko bila dejansko neka varovalka. Sistemska varovalka, tudi za prekarizacijo." (Ajda, 26 let, prekarno zaposlena)

Tako razmišlja Ajda, ki svoje delo opravlja preko avtorskih pogodb. Nadaljuje:

"Ker trenutno večina prekarno zaposlenih mladih pač ne preživi zares s tem oz. si konec meseca mogoče na pozitivni nuli, lih tok, da se pregrizeš." (Ajda, 26 let, prekarno zaposlena)

Zelo podobno o vplivu UTD razmišlja tudi šestindvajsetletna Petra, ki je trenutno zaposlena preko pogodbe za določen čas in je negotova glede podaljšanja zaposlitve. S svojimi dohodki si komaj pokriva življenjske stroške iz meseca v mesec, kljub svoji skromnosti pa ne zmore ničesar privarčevati. O vplivu in pomenu UTD pravi:

"Maš eno tisto varnostno mrežo, sproščenost." (Petra, 26 let, prekarno zaposlena)

Sogovornice torej prepoznavajo pozitiven vpliv, ki bi ga UTD imel na kakovost njihovih življenj. Navedeno lahko trdimo za vse intervjuvanke ne glede na njihovo starost ali življenjsko situacijo. Omenjajo različne vidike izboljšanja kakovosti življenja, vse od navedene socialne varnosti, sproščenosti, odsotnosti stresa pa do posledično boljšega zdravja in izboljšanih medsebojnih odnosov. Tako Petra:

"Jaz vedno pravim, da denar ni vse, ampak če imaš pa eno osnovo, tako, da prideš čez mesec, brez da greš v minus, brez da se sekiraš, kako boš plačal vsak račun pa razmišljaš, a boš vzel boljši paket za telefon ali slabši ... Nekje te štoka, kakorkoli. Potem si bolj sproščen, bolj vesel. To posledično vpliva na vse, še na zdravje, na odnose doma recimo. Tako da sigurno bi bilo bolj pozitivno." (Petra, 26 let, prekarno zaposlena)

Zdravstveni vidik omenja več sogovornic, pri čemer ga pogosto povezujejo prav s stalnim stresom in strahom glede osnovnih življenjskih pogojev in preživetja. Nekatere se nanašajo na znance ali bližnje, Ajda pa deli tudi svojo stisko:

"Pač men bi to rešilo stres, ker se mi kdaj zgodi, da ne morem spat, ker ne vem, če bom imela un keš za preživet. To vse potegne za sabo. Ker itak večina bolezni trenutno je pač zaradi stresa. Se mi zdi, da bi to neko obče zdravje izboljšal. In mentalno zdravje ljudi." (Ajda, 26 let, prekarno zaposlena)

Prepoznavajo tudi pomen socialne varnosti in posledične sproščenosti (ter tudi posledične možnosti izbir, večje možnosti socialne in finančne osamosvojitve in reševanja stanovanjskega problema) na medosebne odnose, pri čemer navajajo tudi osebne in družinske zgodbe. Hkrati pa se nanašajo tudi na pomen dostopnosti osnovnih materialnih dobrin in izboljšanja splošnega življenjskega standarda za vse. Ena izmed sogovornic, ki je trenutno upokojena in živi sama, v preteklosti pa je živela v majhnem enosobnem stanovanju kot mati samohranilka z dvema hčerkama ter oslepelu mamo, omeni, da bi si na tak način morda lahko privoščile več, na primer avto, ki jim je bil vedno nedosegljiva dobrina.

Poleg vsega naštetega pa vsekakor izstopa pomen UTD za možnosti avtonomne izbire posameznika ter odločanja glede lastnih življenj. Vse udeleženske neposredno ali posredno izražajo pozitiven vpliv, ki bi ga UTD imel na možnosti avtonomne izbire posameznika, to pa utemeljujejo tako na splošno kot s konkretnimi primeri. Tako o tem potencialu razmišljajo na primer skozi splošno izboljšanje življenjskega standarda kakor tudi skozi prizmo primerjave trenutnih možnosti in izbir z nancev in bližnjih v slabši finančni situaciji v primerjavi s tistimi v boljši finančni situaciji. V svojem razmišljanju se nanašajo na izbire glede študija, karijerne poti, konkretnih zaposlitev, delitve obveznosti znotraj gospodinjstva, delovnega časa idr. Prepoznavajo tudi pomen UTD za bolj izenačeno izhodišče vseh posameznikov ter s tem bolj enake možnosti vseh ne glede na druge osebne okoliščine.

5.2.8 Pomisleki

Vsekakor stališča, mnenja in razmišljanja sodelujočih na temo univerzalnega temeljnega dohodka niso izključno pozitivna. Vse intervjuvanke namreč izražajo tudi določene pomisleke in zadržke glede morebitne uvedbe UTD, med katerimi se najpogosteje pojavljata pomisleka o vplivu na delovno aktivnost ljudi oziroma njihovo prenehanje z delom v primeru prejemanja UTD ter zadržek do upravičenosti prejemanja UTD tudi tistih, ki imajo že sedaj visoke dohodke. Hkrati posameznice izražajo tudi precejšnjo mero skepse glede same uvedbe UTD, za katerega nekatere ocenjujejo, da je utopičen. Ob predvidevanju njegovih vplivov na lastno življenje in življenja njihovih bližnjih pa tako tudi ohranjajo določeno mero zadržanosti, predvidevajo tudi lastno varčnost in strah oz. nesigurnost glede trajanja ukrepa.

Pomislek glede upada delovne aktivnosti prebivalstva je prisoten pri več posameznicah, vendar bolj na površinski oz. asociativni ravni. Po temeljitejšem premisleku večina namreč meni, da ljudje ob prejemanju UTD ne bi prenehali z delom, v kolikor pa se to bi zgodilo, pa bi z delom prenehali zgolj nekateri oz. zgolj za določen čas, z namenom zamenjave delovnega mesta ali ustvarjanja lastnega posla ipd. Ena izmed sogovornic sicer meni, da bi bilo prejemanje UTD smiselno pogojevati z dokazano angažiranostjo na trgu dela oz. v procesu iskanja dela, kot je to pogojeno pri aktualnih oblikah socialne pomoči. Kljub temu prevladuje prepričanje, da uvedba UTD ne bi bistveno vplivala na stopnjo delovne aktivnosti, hkrati pa bi lahko povečala zadovoljstvo na delovnem mestu ali napredovanje na karierni poti. Sodelujoče o tem sklepajo tako na splošno kakor tudi po refleksiji lastne situacije, želja in ambicij. Hkrati pa poudarjajo

tudi pomen vključenosti v delovni kolektiv za socialno življenje in socialno integracijo posameznika. Vlasta na primer izhaja iz lastnih občutij:

"Jaz delam zaradi sebe. Jaz sem premlada, da bi bila doma. Ti da si štiriindvajset ur na dan doma, ti tudi če imaš otroke, saj imaš veliko dela z otroki, ampak rabiš nekaj v življenju. Greš v službo, je neka sprememba, velik ljudi na kupu, kakšno rečeš, je čisto drugače, če si v službi. Jaz bi pol mogoče še z večjim veseljem hodila, bi bila manj obremenjena, ker bi vedela, da hodim zaradi sebe, ne samo zaradi tistega denarja. Ker zdaj hodiš zaradi denarja." (Vlasta 46 let, mati samohranilka)

Drugi pomemben zadržek, ki ga izražajo posameznice, je njihova nenaklonjenost ideji, da bi UTD prejemale tudi posamezniki, ki imajo že sedaj visoke dohodke in premoženje. Večini se zdi to moralno sporno oz. ocenjujejo, da je tudi nepotreben strošek. Nekatere tako izrazijo naklonjenost uvedbi določene dohodkovne meje za upravičenost za prejemanje, pri čemer pa se zavedajo birokratskih in drugih postopkov, ki jih tovrstna določila zahtevajo, posledičnih možnosti zlorab in s tem tudi kontradiktornosti nekaterim principom UTD. Oba navedena pomisleka deli tudi Lara:

"Ni mi všeč, da je to ne glede na status, ker če ima tam en petnajst tisoč evrov plače, res ne rab še šeststo evrov. Sicer je pol to spet ful pač enih postopkov, da ugotoviš, kdo je primeren pa kdo ne, ampak ja. Pa po eni strani se mi zdi, da pol to tko mal podpira lenobo." (Lara, 26 let, brezposelna)

O pravičnosti ukrepa razmišlja Vlasta, ki je zaposlena v proizvodnji:

"Jaz, da bi dobila isto vsoto kot ona, ki ima dva, tri jurje plače, to sigurno ni fer." (Vlasta, 46 let, mati samohranilka)

Ocenjuje torej, da enak prejemek za vse ni pravičen, to mišljenje pa, vsaj površinsko, delijo še nekatere druge udeleženke. Ob možnosti davčnega sistema, ki bi orisane neenakosti uravnaval oz. bi skladno bolj obdavčil tiste z višjim dohodkom, pa se udeleženke z univerzalnostjo in nepogojnostjo UTD strinjajo. Veliko je torej odvisno tudi od konkretnih načinov implementacije ukrepa.

5.3 Glavne ugotovitve

Empirični del magistrske naloge je razkril veliko zanimivih ugotovitev ter omogočil vpogled v življenja, stališča in razmišljanja posameznic v različnih življenjskih situacijah, na katere bi uvedba UTD imela pomemben vpliv. Kljub temu so bile redke izmed sodelujočih predhodno seznanjene s samim konceptom UTD ali s konkretnjšimi predlogi in pilotnimi študijami. Idejo o UTD so tako predhodno poznale štiri posameznice, dve izmed njih sta se z njim seznanili preko medijskih novic o referendumu na to temo v Švici leta 2016. Ostale so se s konceptom seznanile za namene intervjuja. Kljub relativno slabemu poznavanju ideje pa so ji bile sodelujoče precej naklonjene, večina bi idejo z določenimi pomisleki in zadržki namreč podprla. Tudi na podlagi lastne neobveščenosti pa menijo, da je ideja medijsko premalo izpostavljena ter da bi ji bilo vredno in smotrno v širši javnosti nameniti več pozornosti.

Kljub naklonjenosti ideji o UTD pa je med intervjuvankami prisoten tudi precejšen pesimizem glede možnosti uvedbe UTD v Sloveniji v bližnji prihodnosti. Zgolj dve sodelujoči to ocenjujeta kot realno možnost, pri čemer pa se hkrati zavedata konkretnih ovir in omejitev. Očiten pesimizem glede možnosti uvedbe UTD v Sloveniji se povezuje z izrazitim nezaupanjem v politiko, ki se izraža vseskozi. Sodelujoče tako sicer menijo, da bi bila uvedba UTD koristna in tudi potrebna, a hkrati ne verjamejo, da je (vsaj v bližnji prihodnosti) izvedljiva in verjetna. Nasprotno pa ocenjujejo za nekatere druge države. Pogosto je namreč izraženo prepričanje, da je uvedba tega ukrepa bolj verjetna v nekaterih drugih državah, predvsem v Skandinaviji.

Mnenja intervjuvank se glede primerne višine UTD razlikujejo, predvsem pa sodelujoče izražajo premajhno seznanjenost s samo tematiko ter podrobnostmi glede uvedbe za jasno in številčno opredelitev. Večina kljub temu podpira uvedbo prejemka v višini, ki bi pokrival minimalne življenjske stroške oz. bi posameznike dvigoval nad prag revščine. Pri tem imajo posameznice sicer pomisleke glede finančnih zmožnosti države, nekatere pa izrazijo tudi naklonjenost uvedbi UTD z nižjo začetno vsoto ter postopnim višanjem ob pozitivnih učinkih ukrepa. Smotnost določene vsote prejemka povezujejo z življenjskim standardom in socialno situacijo posameznikov, pri tem pa pogosto poudarijo nedopustne življenjske razmere, v katerih trenutno živijo nekateri. Vse sodelujoče menijo, da bi morale biti prav vsem omogočeno dostojno življenje, pri čemer se najpogosteje nanašajo na stisko mladih, mladih družin, upokojujencev in nekaterih drugih družbenih skupin in posameznikov.

Intervjuvanke torej ocenjujejo, da bi bil vpliv morebitne uvedbe UTD še posebej pomemben za socialno bolj ogrožene skupine ljudi. Med njimi izpostavljajo brezposelne, mlade posameznike,

mlade družine, upokoјence, otroke, študente, matere samohranilke, otroke s posebnimi potrebami, tudi manjše kmete. Najizraziteje pa vse udeleženke izpostavijo mlade ter upokoјence. Vidik spola sodelujoče spontano omenijo le redko. Zgolj ena izmed udeleženk namreč navaja, da bi uvedba UTD pozitivno vplivala tudi na življenje žensk kot specifične družbene skupine. Ostale udeleženke potencialne uvedbe UTD ne asociirajo avtomatično s splošnim izboljšanjem položaja žensk v družbi in z zmanjšanjem neenakosti med spoloma, ob spodbudi in vprašanjih na to temo pa se odločno opredelijo le redke. Nekatere izpostavijo večjo socialno in finančno neodvisnost žensk, splošno izboljšanje njihovega življenjskega standarda ter boljši položaj znotraj družin in gospodinjstev. Poleg izboljšanja položaja socialno bolj ogroženih skupin udeleženke prepoznavajo tudi potencial, ki ga ima UTD za odpravo zdaj pogosto prisotne stigmatizacije določenih segmentov prebivalstva. Vse sodelujoče namreč omenjajo stigma, ki spremlja socialno ogrožene prebivalce tako zaradi prejemanja socialne pomoči kakor tudi njihove življenjske situacije na splošno. Zavedajo se, da se z univerzalnostjo in brezpogojnostjo UTD temu vidiku ogne, hkrati pa v zadostni višini ljudi dviguje nad prag revščine.

V okviru pogovorov o socialni politiki v Sloveniji so vse sogovornice izrazile nezadovoljstvo z delovanjem tako socialne države na splošno kakor tudi konkretnih služb in zavodov. Pogosto so navajale tudi postopke pridobivanja in prejemanja določenih socialnih prejemkov ter z njimi povezane zlorabe in manipulacije. V navezavi na upravičenost prejemnikov UTD pa je pomembno izpostaviti naklonjenost sogovornic do širše definicije upravičencev do UTD oz. razširitvi pravice do prejemanja na prebivalce neke države (z določenimi omejitvami) in ne zgolj državljane.

Zanimive so tudi ugotovitve, ki se nanašajo na posledice, ki bi jih lahko uvedba UTD v Sloveniji imela na življenje vključenih posameznic pa tudi njihovih bližnjih in znancev. Med izpostavljenimi problemi, na katere bi uvedba UTD pozitivno vplivala, udeleženke tako najpogosteje izpostavljajo stanovanjsko problematiko (tudi v navezavi na medosebne in družinske odnose), izbire glede šolanja in študija, izbire in prisile glede zaposlovanja, prekarizacijo (pri mlajših pogosto v navezavi na socialno in ekonomsko neodvisnost), življenjski standard in dostopnost materialnih dobrin, kvaliteto življenja, stres in zdravje posameznika ter predvsem možnost avtonomnega osebnega odločanja in izbire.

Vse udeleženke stanovanjsko problematiko povezujejo z razmerami na trgu delovne sile in splošno socialno-ekonomsko situacijo, posledično pa se te tematike najpodrobneje in najbolj

osebno dotaknejo brezposelne in prekarno zaposlene mlajše intervjuvanke, ki navajajo, da bi se ob prejemanju UTD lahko hitreje in lažje socialno ter finančno osamosvojile. Starejše intervjuvanke se navezujejo tudi na situacijo svojih otrok, vnukov, drugih družinskih članov ali znancev, pri tem pa omenjajo nedostopnost stanovanj mladim, splošno pomanjkanje stanovanj na trgu, (pre)visoke najemnine, nezmožnost nakupa stanovanj kot posledica prenizkih ali nerednih dohodkov ter nestalnih oblik zaposlitev in tudi vpliv omenjenega na kakovost življenja, slabše možnosti socialne in finančne neodvisnosti ter na ustvarjanje družine. Pogosto pa je omenjena tudi stanovanjska problematika upokojencev z nizkimi dohodki.

Poleg stanovanjske problematike sodelujoče pogosto navajajo tudi osebne izbire glede študija in šolanja. Mlajše intervjuvanke bi tako na primer ob zagotovljeni socialni in finančni varnosti, ki jo predstavlja UTD, opustile delo prek študentskega servisa, ki se ne nanaša na njihovo stroko, zaradi česar bi precej manj trpel njihov študij. Starejše sodelujoče pa večkrat navajajo, da bi s pomočjo UTD lažje zaključile šolanje ali ga lahko nadaljevale na višjih stopnjah, kar nekaterim zaradi slabših materialnih okoliščin ni bilo omogočeno. Prav tako sklepajo, da bi UTD mnogim posameznikom lahko omogočil resnično možnost izbire glede študijske in karijerne poti v nasprotju s trenutno omejenimi izbirami glede na finančne zmožnosti.

Pomemben je tudi izpostavljen vpliv na karijerne izbire posameznic. Nekatere navajajo, da bi se ob finančni in socialni varnosti, ki jo zagotavlja UTD, lažje odločile za dodatno usposabljanje ali prekvalifikacijo, predvsem pa vse udeleženke izpostavljajo možnost izbire zaposlitve in delovnih pogojev, ki bi jo s to varnostjo pridobili posamezniki, odrešeni prisil pri sklepanju delovnih razmerij. Ocenjujejo, da bi se ljudje ob zagotovljenem minimalnem prihodku lahko odločili zapustiti slabe delovne razmere, tudi če na primer ne bi imeli v naprej zagotavljenega drugega delovnega mesta, saj bi vedeli, da bodo kljub odsotnosti plače lahko pokrili življenjske stroške. Poleg tega bi se posamezniki lažje odločili za uresničenje svojih idej ali lastno podjetniško pot. Nekatere razmišljajo tudi o vplivu na razmišljanje in sproščenost posameznika, ki bi lahko tudi slabše plačana dela opravljal z več sproščenosti in mirnosti. Obenem bi za nekatere to lahko pomenilo tudi več kakovostno preživetega prostega časa in več časa z družino. Hkrati pa nekatere udeleženke UTD vidijo kot orodje pritiska na delodajalce za izboljšanje delovnih razmer ali zvišanje plač zaradi večje svobode izbire posameznika.

Vse sodelujoče nadalje izražajo nezadovoljstvo nad prekarizacijo trga dela ter posledično vedno nižjimi stopnjami socialne varnosti, hkrati pa prepoznavajo potencial, ki ga ima UTD na tem področju. Po mnenju nekaterih bi UTD namreč lahko predstavljal orodje za zagotovitev

minimalne socialne varnosti in življenjskega standarda, s čimer bi omogočal neke vrste varno prožnost.

Tudi v zvezi s tem sogovornice prepoznavajo pozitiven vpliv, ki bi ga UTD imel na kakovost njihovih življenj. To lahko trdimo za vse intervjuvanke, ne glede na njihovo starost ali življenjsko situacijo. Tako omenjajo različne vidike izboljšanja kakovosti življenja, vse od navedene socialne varnosti, sproščenosti, odsotnosti stresa pa do posledično boljšega zdravja in izboljšanih medsebojnih odnosov.

Predvsem pa je pomembno poudariti pomen UTD za možnosti avtonomne izbire posameznika. O tem potencialu sogovornice razmišljajo skozi splošno izboljšanje življenjskega standarda kakor tudi skozi primerjave trenutnih možnosti in izbir znancev in bližnjih v slabši finančni situaciji v primerjavi s tistimi s boljši finančni situaciji. V svojem razmišljanju pa se nanašajo na izbire glede študija, karierne poti, konkretnih zaposlitev, delitve obveznosti znotraj gospodinjstva, delovnega časa idr., prepoznavajo pa tudi pomen UTD za bolj izenačeno izhodišče in bolj enake možnosti vseh ne glede na druge osebne okoliščine.

Seveda mnenja sodelujočih o UTD niso zgolj pozitivna. Vse intervjuvanke izražajo tudi določene pomisleke in zadržke glede morebitne uvedbe UTD, med katerimi se najpogosteje pojavljata pomisleka o vplivu na delovno aktivnost ljudi oz. njihovo prenehanje z delom v primeru prejemanja UTD ter zadržek do upravičenosti prejemanja UTD tudi tistih z visokimi dohodki. Pomislek glede upada delovne aktivnosti prebivalstva je prisoten pri več posameznicah, vendar bolj na površinski oz. asociativni ravni, saj (predvsem po pogloblje ne m premisleku sodelujočih) prevladuje prepričanje, da uvedba UTD ne bi bistveno vplivala na stopnjo delovne aktivnosti, hkrati pa bi povečala zadovoljstvo na delovnem mestu ali spodbudila pozitivne spremembe na karierni poti. Sodelujoče poudarjajo tudi pomen vključenosti v delovni kolektiv za socialno integracijo posameznika.

Prav tako je močno prisotna nenaklonjenost ideji, da bi UTD prejeli tudi tisti z visokimi dohodki. Nekatere udeleženke tako predlagajo uvedbo dohodkovne meje za upravičenost, pri čemer pa se zavedajo birokratskih in drugih postopkov, ki jih tovrstna določila zahtevajo. Hkrati so vse naklonjene univerzalnosti UTD v primeru skladno večje obdavčitve tistih z višjimi dohodki. Obenem udeleženke izražajo tudi določeno mero skepse glede same uvedbe UTD, za katerega nekatere ocenjujejo, da je utopičen. Ob predvidevanju njegovih vplivov na njihova življenja pa tako tudi ohranjajo določeno mero zadržanosti, predvidevajo tudi lastno varčnost in strah oz. nesigurnost glede trajanja ukrepa.

6 Diskusija

Opravljena raziskava prikazuje aktualno situacijo določenih skupin žensk v Sloveniji ter ponuja vpogled v njihova stališča, mnenja, izkušnje in doživljanja. Teoretski del naloge tako kratko in jedrnato predstavi koncept univerzalnega temeljnega dohodka, ponudi pregled razprave v Sloveniji, izpostavi dilemo o sami višini prejemka ter analizira vidik spola v navezavi na UTD. Empirični del naloge pa predstavi konkretno situacijo izbranih skupin žensk ter na podlagi izvedene kvalitativne raziskave analizira vpliv potencialne uvedbe UTD na njihova življenja. Poleg odgovora na raziskovalno vprašanje o vplivu UTD na izbrane skupine žensk pa je sama raziskava ponudila tudi številne zanimive izseke iz življenja sodelujočih ter razkrila njihova stališča in mnenja glede neenakosti spolov, samega UTD ter drugih pomembnih družbenih in osebnih vprašanj.

Med konkretnimi vplivi UTD na življenja izbranih skupin žensk izstopajo možnosti za učinkovitejše, lažje in hitrejše reševanje stanovanjske problematike (tudi v navezavi na medosebne in družinske odnose), več (predvsem resnične in ne zgolj navidezne) izbire glede šolanja in študija, več izbire in manj prisile glede zaposlovanja, večja socialna in finančna varnost navkljub vse večji prekarizaciji (torej neke vrste varna prožnost), izboljššan življenjski standard in večja dostopnost materialnih dobrin, višja kakovost življenja, manj stresa (predvsem zaradi nesigurne socialne in finančne situacije, zaposlitve ipd.) in izboljšano zdravje posameznika ter predvsem večja (realna) možnost avtonomnega osebnega odločanja in izbire. Poleg naštetega so analizirani tudi njihovi pogledi na neenakosti med spoloma, naklonjenost konceptu UTD in mnenja o njegovi uresničljivosti.

Poleg konkretnih odgovorov na raziskovalno vprašanje pa je empirični del ponudil tudi kar nekaj zanimivih in nepričakovanih tematik in izhodišč za nadaljnjo razpravo. Pri mlajših intervjuvankah (dve brezposelni iskalki prve zaposlitve ter dve prekarno zaposleni) se je tako pogosto pojavljala tema socialne in finančne neodvisnosti predvsem v navezavi na negotovost glede zaposlitve. Vse mlajše sodelujoče (tri izmed njih so se že osamosvojile od staršev, ena izmed njih še živi skupaj z mamo) so izrazile veliko željo in potrebo po socialni in finančni neodvisnosti od staršev. Navajajo, da bi si le-to želele doseči že veliko prej, a to zaradi negotovih zaposlitev in problematične stanovanjske situacije ni bilo mogoče. Prav tako vse izražajo nezadovoljstvo s trenutno negotovo socialno situacijo in posledičen strah pred potrebo po finančni pomoči staršev ali, v skrajnem primeru, selitvijo nazaj k izvorni družini. UTD se v tej situaciji pojavlja kot varnostni mehanizem, varnostna mreža, ki kljub negotovosti na trgu

dela predstavlja konstantno oporo, ki posameznicam ohranja osebno dostojanstvo in neodvisnost.

Prekarizacije in fleksibilnosti dela in delovnega časa pa sogovornice ne zaznavajo zgolj z negativnega vidika. Nekatere namreč prepoznavajo tudi pomen UTD za možnosti večjih resničnih izbir na tem področju, ena izmed njih tako na primer navaja, da bi se v primeru prejemanja UTD skoraj zagotovo odločila za skrajšan delovnik ter svoj prosti čas lahko pogosteje in bolj kvalitetno preživljala z otrokom. Druga navaja primer svoje dobre prijateljice, ki je zaradi nestabilnosti zaposlitev in nizkih plačil prisiljena delati več služb hkrati ter je tudi tako prikrajšana za čas, preživet s svojim otrokom. Nekatere razmišljajo tudi o dopolnjevanju UTD in skrajšanega delovnega časa na splošno, za katerega menijo, da bi bil koristen in bo morda hkrati nujen ob prihajajoči digitalizaciji, robotizaciji in drugih aktualnih globalnih trendih. Predvsem pa je na tem mestu pomemben UTD z vidika omogočanja izbire (o trajanju delovnega časa, obliki zaposlitve, preživljanju prostega časa, udeleževanju pri prostovoljnem delu idr.) in tudi priznavanju neplačanega dela v različnih oblikah. Za domače, gospodinjstvo delo, so vse sodelujoče prepričane, da ga v večini še vedno opravljajo ženske, torej bi tudi s tega vidika UTD pomembno spremenil razmerje med plačanim in neplačanim delom ter posledično do določene mere opolnomočil ženske kot večinske izvajalke le-tega.

Naslednja vseprisotna tematika je pravica posameznika do dostojnega življenja in preživetja. Vse sogovornice so med intervjujem poudarjale nedopustnost situacije, v kateri živijo nekateri, ter neučinkovitost države, ki bi morala tovrstne situacije preprečiti. Sogovornice so izkazale nizko stopnjo zaupanja v socialno državo ter tudi v politiko na splošno. Navajale so tudi številne primere izkoriščanja sistema, na podlagi katerih so oblikovani tudi njihovi glavni zadržki glede UTD. Izstopata dva pomisleka, ki sta pogosto prisotna in izpostavljena tudi med skeptiki in nasprotniki UTD na splošno. To sta argument upada delovne aktivnosti prebivalstva ter pomislek glede neupravičenosti prejemanja UTD tistih z visokimi dohodki. Prav prvi izmed njiju je izredno pogost tudi v vsej literaturi, s to raziskavo pa je bila zasidrana in ponotranjena središčnost plačanega dela pri nas še dodatno potrjena.

Zelo zanimiva je ugotovitev glede izražanja udeleženk ter njihovega podajanja informacij in zgodb. V več pogovorih je bilo namreč razvidno, da udeleženke izhajajo iz lastnih osebnih izkušenj in situacij, pri čemer pa so svoja doživljanja pogosto aplicirale na zgodbe bližnjih, znancev ali prebivalstva in družbenih skupin na splošno. To je bilo na primer izrazito pri pogovoru o socialno najbolj ogroženih skupinah oziroma skupinah, na katere bi imel po

njihovem mnenju UTD največji vpliv, pa tudi drugod. Izredno zanimiva je tudi podobna situacija v navezavi na temo neenakosti med spoloma. Prav vse sogovornice so namreč suvereno in jasno trdile, da so neenakosti med spoloma pri nas zelo aktualne, kar so utemeljevale tudi s konkretnimi primeri in osebni zgodbami in doživetji. Ob direktnem vprašanju glede osebnih izkušenj s tovrstnimi neenakostmi in diskriminacijo pa se jih je več od navedenega distanciralo.

Kljub temu, da jih je kar nekaj idejo ocenilo za utopično ter tovrsten prejemek za nepredstavljen, pa je zaznati tudi zavedanje o razširjanju ideje o UTD, predvsem pa pomen, ki ga ima širitev in prepoznavnost ideje za podporo javnosti in njeno morebitno uveljavitev in uvedbo. Na tem mestu lahko izpostavimo podporo nekaterih medijsko bolj izpostavljenih oseb v zadnjem času, med njimi tudi že omenjenih poslovnežev in inovatorjev. Guy Standing, eden izmed vidnejših zagovornikov UTD, to definira kot četrti val zagovorništva. Podporo UTD v svoji najnovejši knjigi *Basic Income: And How We Can Make It Happen* (Standing 2017) namreč razčleni na štiri valove, začenši s prvim valom že v antični Grčiji, preko srednjega veka, renesanse s Thomasom Moreom, razsvetljenstva s Thomasom Paineom, do devetnajstega stoletja s Charlesom Fourierem, Josephom Charlierem in drugimi. Drugi val zagovorništva umesti v čas pred in po prvi svetovni vojni, tretjega od šestdesetih let dvajsetega stoletja dalje, pri čemer kot zagovornika temeljnega dohodka navaja tudi Martina Luthra Kinga. Četrti val, ki po Standingu traja do dandanes, pa se relativno tiho začne z ustanovitvijo mreže BIEN leta 1986. Za ta val je ključno, da ideja o UTD dobiva široko podporo z zelo različnih strani – vse od prejemnikov Nobelovih nagrad, družboslovcev in humanistov, politikov z različnih koncev političnega spektra, sindikalistov in aktivistov pa tudi podjetnikov in inovatorjev. In prav ta raznolika in široka podpora predstavlja velik potencial za močnejše gibanje v podporo UTD kot kadarkoli v preteklosti ter za njegovo uveljavitev v teoriji in praksi. (Standing 2017, 9–17)

Za primerjavo in navezavo na slovenski prostor lahko na tem mestu navedemo rezultate raziskave slovenskega javnega mnenja iz leta 2016, ki kažejo, da bi večina vprašanih uvedbo UTD podprla. Za podporo UTD se je tako opredelilo 51 % vprašanih, odločno za pa 9 % vprašanih. Zanimivo je tudi, da ukrep podpira več žensk kot moških. (European Social Survey 2016) To lahko interpretiramo kot pozitivni kazalnik, če upoštevamo vlogo UTD pri opolnomočenju žensk ter posledično motivacijo in angažiranost žensk za njegovo uvedbo. Avtorica predhodno omenjene največje študije na temo UTD (in njegove finančne izvedljivosti) v Sloveniji Valerija Korošec je svoje mnenje na to temo strnila takole: "Pravim, da bo UTD

prva uvedla tista država, ki bo spoštovala enakopravnost žensk, kjer bodo tudi ženske tiste, ki bodo zahtevale UTD." (Mladina 2016)

Poleg podpore strokovnjakov in širše javnosti pa so ključne tudi socialno ekonomske razmere in spremembe, kar prepoznavajo tudi nekatere sodelujoče. Že opisani trendi na področju zaposlovanja in krčenja socialne države bodo morda privedli do socialnega momenta, ko bodo ljudje prepoznali UTD kot rešitev številnih aktualnih problemov in ga tudi podprli. Ta pa se bo tako lahko implementiral kot "mehanizem dejanskega uveljavljanja koncepta varne prožnosti, ki bo omogočal bolj učinkovito in inkluzivno socialno politiko EU in posledično večjo socialno varnost vsakega posameznika" (Popović 2011, 145). Do morebitne implementacije UTD je pot še dolga, kar pogojuje tudi odsotnost konkretnih predlogov in ekonomskih konstruktov. Kljub temu pa se je najpomembneje zavedati vloge, ki jo UTD lahko igra pri razvoju potencialov naše družbe ter pri omogočanju resničnih izbir posameznika.

Na koncu je pomembno izpostaviti tudi nekatere praktične in metodološke omejitve izvedene raziskave. Predvsem je pomembno zavedanje, da gre za kvalitativno raziskavo v manjšem obsegu, kakršnokoli posploševanje na podlagi navedenih zaključkov pa je torej neustrezno. Poleg tega so bile prisotne tudi določene omejitve glede vzorca in same izvedbe intervjujev. Kljub temu pa so rezultati zgovorni ter predvsem nudijo zanimiv vpogled v izbrano tematiko, ki ga lahko ponudi zgolj kvalitativni pristop. Skupaj z različnimi večjimi raziskavami in statističnimi podatki, ki so nam na voljo, pa lahko dotični zaključki služijo kot izhodišče za nadaljnjo prepotrebno razpravo in osnovo za bolj konkretne načrte in predloge.

7 Sklep

Že leta 1792 je Mary Wollstonecraft v sklopu svoje argumentacije za enakovredno in enakopravno državljanstvo žensk trdila, da bi morale biti vse ženske ne glede na njihov status ekonomsko neodvisne (Wollstonecraft 1993). In čeprav so si kasneje priborile volilno pravico, pravica do dostojnega življenja in preživetja danes še zdaleč ni samoumevna. Korak proti doseganju dostojnega preživetja in enakopravnega državljanstva za vse (ne glede na spol in ostale osebne okoliščine) predstavlja univerzalni temeljni dohodek. Le-ta bi ženskam (in moškim) omogočal številne nove priložnosti in izhod iz ponižujočih in izkoriščevalskih razmerij in zaposlitev. Bolj splošno, UTD bi zagotavljal materialno osnovo za enakopravno

participacijo in integracijo v družbi, poleg tega pa bi simbolično potrjeval enakost vseh članov družbe. (Pateman 2011, 7)

Navedeno podkrepita tako teoretični kot tudi empirični del naloge, ki osvetljuje ženski vidik uvedbe UTD, s fokusom na določenih socialno bolj ogroženih skupinah žensk. Potrjuje tudi dejstvo, da ima plačano delo še vedno središčno vlogo v naši družbi, ženske pa so potemtakem kot večinske izvajalke različnih oblik neplačanega dela v deprivilegiranim položaju. Neenakosti med spoloma pa niso prisotne zgolj v zasebni sferi, tudi na trgu dela so (visokim stopnjam vključenosti žensk na trg dela v Sloveniji navkljub) še vedno trdno zakoreninjene. Te neenakosti so tesno povezane z neenakostmi v zasebni sferi, kažejo pa se v nižjih plačah, višjih stopnjah brezposelnosti, višjih stopnjah prekarnih zaposlitev idr. Navedeno priča, da niti plačni sistem niti družina ne delujeta uspešno kot orodje porazdelitve dohodka. Hkrati vse šibkejša socialna država ter nizke stopnje socialne varnosti posameznikov (tako moških kot žensk) v kombinaciji s študijami potencialnih ukrepov nakazujejo, da uvedbi UTD ne bi bilo samo možno, pač pa tudi pravično, "saj so ravno tiste učinkovine, ki so omogočile tak družbeni razvoj (zadostno raven produktivnosti), sočasno tiste, ki vse večjemu delu tako evropskega kot slovenskega prebivalstva preprosto onemogočajo, da bi za svoje preživetje in preživetje svojih družin poskrbeli na do sedaj uveljavljen način – s svojim delom za redno, dogovorjeno plačilo" (Gerlič 2011, 289).

Prav pravičnost UTD je pomembno izpostaviti, pri čemer stopa z roko v roki s pravico do dostojnega življenja in realno svobodo posameznika. Igor Pribac izpostavlja povezavo UTD s človekovimi pravicami: "Ideja človekovih pravic je dobra, vendar ljudem ne daje realne svobode. Poleg pravice, da nekaj počnemo, potrebujemo za to tudi sredstva ... UTD je enoznačno liberalen, antipaternalističen ukrep. To je ukrep realne svobode." (Mladina 2016) Poleg dostojnega preživetja tako posamezniku omogoča resnične izbire glede lastnega življenja ter s tem resnično svobodo, ki bi morala postati eden izmed ključnih argumentov za uvedbo UTD.

Argument o finančni (ne)izvedljivosti je bolj ali manj stvar preteklosti, uvedba ukrepa pa se vedno bolj izrisuje kot vprašanje politične volje. Ta protiargument lahko tako zreduciramo na dve ključni vprašanji, in sicer kaj so družbene in državne fiskalne prioritete ter kakšna je ustrezna višina UTD. (Standing 2017, 146) In prav njegova višina je tista, ki bo odločala o njegovi usodi, torej o tem, ali bo UTD ostal v polju socialne politike ali bo ljudi opolnomočil kot ukrep realne svobode. Nekaj je seveda boljše kot nič in tudi v nizki vsoti bi UTD številni m

pomagal iz najhujše revščine – na tem mestu je dovolj zgovoren podatek, da v Sloveniji kar vsaka četrta ženska nad 65 let živi v revščini (Hrženjak 2016, 611). Pa vendar, uvedba UTD v relativno nizki vsoti ga skupaj z drugimi aktualnimi socialnimi prejemki lahko umesti med socialne politike, ki začasno in neučinkovito blažijo probleme sodobnega časa, njegov potencial pa lahko ostane spregledan. Cilj in jedro UTD namreč ni zgolj zmanjšanje oz. izbris revščine, v ospredju so predvsem socialna pravičnost, svoboda, enakost in varnost. Vse se bodo sicer zvišale in izboljšale ne glede na višino prejemka, vendar višja kot je vsota, večji je njihov potencial. (Standing 2017, 94)

Prav zavedanje o vseh potencialih in priložnostih ideje je ključno za njeno prepoznavnost in relevantnost. Kuresničitvi navedenega kljub nekaterim praktičnim in metodološkim omejitvam stremi tudi dotično delo. Možnosti in priložnosti UTD tako glede njegove uveljavitve kakor tudi vpliva na življenje posameznic (in posameznikov) so številne, a obenem se je izredno pomembno zavedati tudi ovir. Med raziskavo so bili izpostavljeni številni pozitivni vplivi UTD na ženske, vse od hitrejšega reševanja stanovanjske problematike, več resnične izbire glede šolanja in študija, več izbire in manj prisile glede zaposlovanja, večje socialne in finančne varnosti navkljub vse večji prekarizaciji, izboljšanege življenjskega standarda in večje dostopnosti materialnih dobrin, višje kakovosti življenja, do manj stresa in izboljšanege zdravja posameznika, boljših medosebnih odnosov ter predvsem večje realne možnosti avtonomnega osebnege odločanja in izbire. Kljub naklonjenosti konceptu (tako sodelujočih v tej raziskavi kakor tudi na splošno glede na druge raziskave) pa je ideja še vedno pogosto percipirana kot utopična, izraženi pa so predvsem pomisleki glede plačanega dela in delovne aktivnosti posameznikov. Konkretna uvedba UTD se tako kaže kot pogojena s spremembo v miselnosti celotne družbe predvsem v odnosu do plačanega in neplačanega dela.

8 Literatura

1. Ajda. 2017. Intervju z avtorico. Ljubljana, 9. november.
2. Bandelj, Nina, Aleksandra Kanjuo Mrčela in Andrew M. Penner. 2012. Neenakost po spolu v Sloveniji od 1993 do 2007: razlike v plačah v perspektivi ekonomske sociologije. *Teorija in praksa* 49 (6): 854–877.
3. BIEN. Dostopno prek: <http://basicincome.org/basic-income/history/> (23. november 2017).
4. --- 2016a. *Europe: 64% of People in Favour of Basic Income, Poll Finds*. Dostopno prek: <http://basicincome.org/news/2016/05/europe-eu-poll-basic-income-support/> (23. november 2017).
5. --- 2016b. *SWITZERLAND: Only 2% of people would stop working if they had a basic income*. Dostopno prek: <http://basicincome.org/news/2016/01/switzerland-only-2-of-people-would-stop-working-if-they-had-a-basic-income/> (23. november 2017).
6. --- 2017a. *About Basic Income*. Dostopno prek: <http://basicincome.org/basic-income/> (23. november 2017).
7. --- 2017b. *Current Basic Income Experiments (and those so called): An Overview*. Dostopno prek: <http://basicincome.org/news/2017/05/basic-income-experiments-and-those-so-called-early-2017-updates/> (23. november 2017).
8. --- 2017c. *History of Basic Income*. Dostopno prek: <http://basicincome.org/basic-income/history/> (23. november 2017).
9. Boltin, Uroš. 2005. *O enotni davčni stopnji in univerzalnem temeljnem dohodku*. Dostopno prek: <http://www.urosboltin.com/UTD/> (19. junij 2017).
10. Bueskens, Petra. *Poverty-traps and pay-gaps: why (single) mothers need basic income*. Dostopno prek: <http://basicincome.org/news/2017/07/poverty-traps-pay-gaps-single-mothers-need-basic-income/> (20. oktober 2017).
11. Center za raziskovanje javnega mnenja in množičnih komunikacij. 2014. *Slovensko javno mnenje 2013. Tabelarni pregled*. Dostopno prek: http://www.cjm.si/ul/2013C/3_tabele_skupno.pdf (23. november 2017).
12. Černigoj Sadar, Nevenka in Aleksandra Kanjuo Mrčela, ur. 2007. *Delo in družina: s partnerstvom do družini prijaznega delovnega okolja*. Fakulteta za družbene vede: Ljubljana.
13. Dnevnik. 2014. *Pobudi UTD ni uspelo zbrati milijon podpisov*. Dostopno prek: <https://www.dnevnik.si/1042619806> (23. november 2017).

14. Državni svet Republike Slovenije. 2011. *Sklepi, sprejeti na podlagi posveta z naslovom Univerzalni temeljni dohodek v Sloveniji - utopija ali realna možnost?* Dostopno prek: <http://www.arhiv.ds-rs.si/indexda37.html?q=dejavnost%2Fseje&EntryID=1406> (22. november 2017).
15. Elgarte, Julieta. 2008. Basic Income and the Gendered Division of Labour. *Basic Income Studies* 3 (3): 1–7.
16. European Social Survey. 2016. *ESS Round 8: European Social Survey Round 8 Data*. Datoteka podatkov 1.0. NSD - Norwegian Centre for Research Data. Norway: Data Archive and distributor of ESS data for ESS ERIC. Dostopno prek: <http://www.europeansocialsurvey.org/data/download.html?r=8> (30. november 2017).
17. Eurofound. 2012. Third European Quality of Life Survey. Quality of Life in Europe: Impacts of the Crisis. Dostopno prek: https://www.eurofound.europa.eu/sites/default/files/ef_publication/field_ef_document/ef1264en_0.pdf (19. junij 2017).
18. --- 2016. Sixth European Working Conditions Survey – Overview report. Dostopno prek: https://www.eurofound.europa.eu/sites/default/files/ef_publication/field_ef_document/ef1634en.pdf (19. junij 2017).
19. European Commission. 2013a. *Starting Fragile. Gender Differences in the Youth Labour Market*. Dostopno prek: http://ec.europa.eu/justice/gender-equality/files/documents/130902_starting_fragile_report_2013_en.pdf (24. november 2017).
20. --- 2013b. *Tackling the gender pay gap in the European Union*. Dostopno prek: http://ec.europa.eu/justice/gender-equality/files/gender_pay_gap/gpg_brochure_2013_final_en.pdf (14. junij 2017).
21. --- 2014. *Single parents and employment in Europe*. Dostopno prek: http://ec.europa.eu/justice/gender-equality/files/documents/140502_gender_equality_workforce_ssr3_en.pdf (20. oktober 2017).
22. --- 2016. *The gender pay gap in Slovenia*. Dostopno prek: http://ec.europa.eu/justice/gender-equality/files/gender_pay_gap/2016/gpg_country_factsheet_si_2016_en.pdf (23. november 2017).
23. European Institute for Gender Equality. 2017. *Gender, skills and precarious work in the EU. Research note*. Dostopno prek: <http://eige.europa.eu/rdc/eige-publications/gender-skills-and-precarious-work-eu-research-note> (23. november 2017).
24. Gerlič, Branko. 2011. Leto in pol delovanja sekcije za preučevanje in promocijo UTD. V *UTD v Sloveniji: premisleki, stališča, dokumenti*, ur. Valerija Korošec in Igor Pribac, 289–293.

25. Greta. 2017. Intervju z avtorico. Ljubljana, 28. oktober.
26. Hochschild, Arlie Russell in Anne Machung. 1989. *The Second Shift*. New York: Viking.
27. Humer, Živa in Metka Kuhar. 2010. Domače in skrbstveno delo ter odnosi med spoloma: stare zgodbe v novih preoblekah? *Družboslovne razprave* 26 (64): 81–96.
28. Humer, Živa in Metka Roksandić. 2013. *Protikrizni ukrepi in enakost spolov*. Dostopno prek: http://www.zenskilobi.si/images/PROTIKRIZNI_UKREPI_ENAKOSTSPOLOV.pdf (23. november 2017).
29. Hrženjak, Majda. 2016. Ekonomska neenakost žensk z vidika spolnega pokojninskega razkoraka. *Revija za delovno pravo in pravo socialne varnosti - Delavci in delodajalci* XVI (4): 609 – 625.
30. Hrženjak, Majda in Živa Humer. 2015. *Pravično plačilo, dostojna pokojnina*. Dostopno prek: <http://spo.si/blog/2015/02/23/pravicno-placilo-dostojna-pokojnina/> (23. oktober 2017).
31. Ignjatović, Miroslav in Aleksandra Kanjuo Mrčela. 2015. Od prožnosti do prekarnosti dela: stopnjevanje negativnih sprememb na začetku 21. stoletja. *Teorija in praksa* 52 (3): 350 – 381.
32. --- 2017. Prekarnost dela in zaposlovanja v Sloveniji: pozabljena varna prožnost? V *Razpotja in prelomi: spremembe na področju menedžmenta človeških virov v Sloveniji*, ur. Andrej Kohont in Miroslav Stanojević, 163–211. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede, Založba FDV.
33. Inštitut za ekonomska raziskovanja. 2017. Minimalni življenjski stroški. Dostopno prek: http://www.mdds.gov.si/fileadmin/mdds.gov.si/pageuploads/dokumenti__pdf/sociala/Analiza_IER_Minimalni_zivljenjski_stroski_2017.pdf (22. november 2017).
34. Jalušič, Vlasta. 1999. Women in Post-Socialist Slovenia: Socially Adapted, Politically Marginalized. V *Gender politics in the Western Balkans – women and society in Yugoslavia and the Yugoslav successor states*, ur. Sabrina P. Ramet, 109–131. Pennsylvania: The Pennsylvania State University.
35. Korošec, Valerija. 2010. Predlog UTD v Sloveniji – zakaj in kako? *Delovni zvezki Urada RS za makroekonomske analize in razvoj* 19 (6): 1–49.
36. --- 2011. Predlog UTD v Sloveniji – zakaj in kako? V *UTD v Sloveniji: premisleki, stališča, dokumenti*, ur. Valerija Korošec in Igor Pribac, 69–102.

37. Kuhar, Metka. 2009. Stališča o spolnih vlogah, delitvi dela ter usklajevanju družinskega in poklicnega življenja v Sloveniji: Starostne, spolne in izobrazbene razlike. *Socialna pedagogika* 13 (4): 311–333.
38. Lah, Lenart in Irena Svetin. 2011. *Zakaj se plače zaposlenih v Sloveniji razlikujejo?* Dostopno prek: http://www.stat.si/StatisticniDnevi/Docs/Radenci2011/Svetin_Lah-Zakaj%20se%20pla%C4%8De%20zaposlenih%20v%20Sloveniji%20razlikujejo-prispevek.pdf (14. junij 2017).
39. Lara. 2017. Intervju z avtorico. Medvode, 2. november.
40. Leskošek, Vesna. 2011. Brezpogojnost temeljnega dohodka. V *UTD v Sloveniji : premisleki, stališča, dokumenti*, ur. Valerija Korošec in Igor Pribac, 123–134.
41. Mateja. 2017. Intervju z avtorico. Šentrupert, 1. november.
42. McKay, Ailsa. 2002. *Arguing for a Citizen's Basic Income: A Feminist Perspective*. Dostopno prek: <http://eds.a.ebscohost.com.nukweb.nuk.uni-lj.si/eds/pdfviewer/pdfviewer?vid=7&sid=54638f31-d834-49cb-a0a2-f3c8dfe2c564%40sessionmgr4009> (23. november 2017).
43. McKay, Ailsa in Caitlin McLean. 2015. Beyond Care: Expanding the Feminist Debate on Universal Basic Income. *WiSE Working Paper Series* 1: 1–12.
44. Mesec, Blaž. 1998. *Uvod v kvalitativno raziskovanje v socialnem delu*. Ljubljana : Visoka šola za socialno delo.
45. Mladina. 2013. *Vaje v utopistikah*. Dostopno prek: <http://www.mladina.si/143991/vaje-v-utopistikah/> (23. november 2017).
46. --- 2016. *Kaj počnejo Finci?* Dostopno prek: <http://www.mladina.si/174086/kaj-pocenejo-finci/> (23. november 2017).
47. OECD. 2011. *Society at a Glance 2011: OECD Social Indicators*. Dostopno prek: <https://www.oecd.org/els/soc/47571423.pdf> (14. junij 2017).
48. Pateman, Carole. 2003. *Freedom and Democratization: Why Basic Income is to be Preferred to Basic Capital*. Dostopno prek: <http://eds.a.ebscohost.com.nukweb.nuk.uni-lj.si/eds/pdfviewer/pdfviewer?vid=3&sid=54638f31-d834-49cb-a0a2-f3c8dfe2c564%40sessionmgr4009> (23. november 2017).
49. --- 2011. *Securing women's citizenship: Indifference and other obstacles*. Dostopno prek: <http://www.eurozine.com/securing-womens-citizenship-indifference-and-other-obstacles/?pdf> (23. november 2017).
50. Petra. 2017. Intervju z avtorico. Ljubljana, 26. oktober.

51. Poje, Andreja in Metka Roksandić. 2013. *Enako plačilo za enako delo in plačna vrzel med spoloma*. Dostopno prek: https://www.zsss.si/wp-content/uploads/2017/01/Studija_EnakoPlaciloZaEnakoDelo.pdf (23. november 2017).
52. Pribac, Igor. 2004. Beseda urednika. V *Brezplačno kosilo za vse?: predlog univerzalnega temeljnega dohodka*, ur. Igor Pribac, 7–8.
53. Rener, Tanja. 2006. Težave s pojmom družine. V *Družine in družinsko življenje v Sloveniji*, ur. Tanja Rener, Mateja Sedmak, Alenka Švab in Mojca Urek, 13–26. Koper: Založba Annales.
54. Rus, Veljko. 1990. *Socialna država in družba blaginje*. Ljubljana: Domus.
55. Saražin Klemenčič, Ksenija. 2012. Izpostavljenost revščini med starejšimi ženskami v Sloveniji. *Kakovostna starost* 15 (2): 28–34.
56. Standing, Guy. 2017. *Basic Income: And How We Can Make It Happen*. London: Penguin Random House.
57. Statistični urad Republike Slovenije. 2016a. *Statopis. Statistični pregled Slovenije 2016*. Dostopno prek: <http://www.stat.si/StatWeb/File/DocSysFile/9199> (18. oktober 2017).
58. --- 2016b. *Stopnja anketne brezposelnosti v 1. četrtletju 2016 nekoliko višja, število delovno aktivnih nižje*. Dostopno prek: <http://www.stat.si/StatWeb/News/Index/5951> (24. november 2017).
59. --- 2016c. *Stopnja tveganja revščine v letu 2015 nekoliko nižja (14,3 %), dohodki gospodinjestev višji*. Dostopno prek: <http://www.stat.si/StatWebPDF/PrikaziPDF.aspx?id=6070&lang=sl> (24. november 2017).
60. --- 2017a. *Družine po številu otrok in tipu družine, kohezijski regiji, Slovenija, večletno*. Dostopno prek: http://pxweb.stat.si/pxweb/Dialog/varval.asp?ma=05F5000S&ti=&path=../Database/Dem_soc/05_prebivalstvo/18_Druzine/05_05F50_druzine_KR/&lang=2 (24. november 2017).
61. --- 2017b. *Stopnja anketne brezposelnosti v prvem četrtletju 2017 ponovno nižja, 7,8-odstotna*. Dostopno prek: <http://www.stat.si/StatWebPDF/PrikaziPDF.aspx?id=6692&lang=sl> (24. november 2017).
62. --- 2017c. *Stopnja tveganja revščine glede na starost in spol, letno*. Dostopno prek: <http://pxweb.stat.si/pxweb/Dialog/Saveshow.asp> (24. november 2017).
63. --- 2017č. *Stopnja tveganja revščine v 2016 nekoliko nižja (13,9 %), prag tveganja revščine skoraj enak kot v 2015*. Dostopno prek: <http://www.stat.si/StatWeb/News/Index/6757> (24. november 2017).

64. Šetinc Tekavc, Martina. 2005. Dopust za delavca ? samohranilca. *Pravna praksa: časopis za pravna vprašanja* 24 (17/18): 22–23.
65. Švab, Alenka. 2006. Družinske spremembe. V *Družine in družinsko življenje v Sloveniji*, ur. Tanja Renner, Mateja Sedmak, Alenka Švab in Mojca Urek, 63–87. Koper: Založba Annales.
66. Šribar, Renata. 2011. Koliko svobode za ženske? : UTD kot pogoj spremembe spolnega režima. V *UTD v Sloveniji : premisleki, stališča, dokumenti*, ur. Valerija Korošec in Igor Pribac, 213–223.
67. Taja. 2017. Intervju z avtorico. Ljubljana, 31. oktober.
68. Urška. 2017. Intervju z avtorico. Ljubljana, 27. oktober.
69. Van Parijs, Philippe. 2004. Temeljni dohodek za vse. V *Brezplačno kosilo za vse?: predlog univerzalnega temeljnega dohodka*, ur. Igor Pribac, 19–37.
70. --- 2011. Temeljni dohodek – preprosta in močna ideja za enaindvajseto stoletje. V *UTD v Sloveniji : premisleki, stališča, dokumenti*, ur. Valerija Korošec in Igor Pribac, 19–67.
71. Veronika. 2017. Intervju z avtorico. Ljubljana, 27. oktober.
72. Vlasta. 2017. Intervju z avtorico. Brezovica, 30. oktober.
73. Wollstonecraft, Mary. 1993. *Zagovor pravic ženske: ter kritične opazke o političnih in moralnih vprašanjih*. Ljubljana: Krt.
74. Zavod Republike Slovenije za zaposlovanje. 2015. *Mladi in trg dela*. Dostopno prek: https://www.ess.gov.si/_files/7755/Analiza_Mladi_in_trg_dela_2015.pdf (24. november 2017).
75. --- 2016. *Povečano zaposlovanje brezposelnih*. Dostopno prek: <https://www.ess.gov.si/obvestila/obvestilo/povecano-zaposlovanje-brezposelnih> (19. junij 2017).
76. --- 2017a. *Denarno nadomestilo*. Dostopno prek: https://www.ess.gov.si/iskalci_zaposlitve/prijava_brezposejne_osebe/denarno_nadomestilo (24. november 2017).
77. --- 2017b. *Registrirana brezposelnost*. Dostopno prek: https://www.ess.gov.si/trg_dela/trg_dela_v_stevilkah/registrirana_brezposelnost#Slovenija (24. november 2017).
78. Zavod za pokojninsko in invalidsko zavarovanje Slovenije. 2016. *Letno poročilo 2015*. Dostopno prek: <https://www.zpiz.si/cms/?id=2&inf=703> (23. november 2017).